

SUÇ İSNADINI ÖĞRENME HAKKI KAPSAMINDA İDDİANAME*

INDICTMENT WITHIN THE SCOPE OF THE RIGHT TO BE INFORMED OF THE ALLEGATION OF A CRIME

Alper Yaser EFİL**

Özet: Adil yargılanma hakkı modern hukuk devletlerinde uygulanan en temel muhakeme haklarından biridir. Bu hak sayesinde insanların belirli güvenceler kapsamında yargılanmaları ve kendilerini savunmaları sağlanmıştır. Adil yargılanma hakkı kapsamında bulunan önemli bir hak olarak suç isnadını öğrenme hakkı ön plana çıkmaktadır. Türk ceza muhakemesi hukukunda suç isnadını öğrenme hakkı iddianame ile yakından ilişkilidir. Bu sebeple iddianamenin kapsam ve niteliği adil yargılanma hakkı bakımından önem kazanmaktadır.

İddianame Cumhuriyet Başsavcılıklarının yürüttükleri soruşturma neticesinde kişilerin üzerine suç isnat edilmesi anlamına gelen ve kişi hakkında ceza davası açılmasını sağlayan belgenin adıdır. Bu sebeple iddianamenin kişinin suç isnadını tam ve açık bir şekilde ortaya koyması, suç isnadı altındaki kişinin eylemini ve bu eylemin hukuki değerlendirmesini açık bir şekilde belirtmesi gerekmektedir. Yine iddianameler kişinin anladığı dile tercüme edilmeli ve en kısa sürede suç isnadı altındaki kişiye tebliğ edilmelidir. İddianamelerin niteliğinin yetersiz olması durumunda kişilerin adil yargılanma haklarının ihlal edildiğinden bahsedilebilecektir. Bu sebeple iddianamelerin kapsam ve niteliği adil bir yargılama için hayati önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adil Yargılanma Hakkı, Suç Isnadını Öğrenme Hakkı, İddianame, Savunma Hakkı, Hakkaniyet

Abstract: The right to a fair trial is one of the most fundamental judicial rights in modern states of law. It ensures that individuals are prosecuted and can meaningfully defend themselves within certain procedural safeguards. As an important right within the scope of the right to a fair trial, the right to know the accusation of a crime comes to the fore. Under Turkish criminal procedure law, the right to know

* Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Hukuku ABD Doktora programı kapsamında hazırlanmıştır.

** Cumhuriyet Savcısı, alperyaserefil@anadolu.edu.tr, ORCID: 0009-0003-4995-1763, Makalenin Gönderim Tarihi: 19.03.2025, Kabul Tarihi: 05.05.2025

the accusation of crime is closely related to the indictment. For this reason, the scope and quality of the indictment gains importance in terms of the right to a fair trial.

The indictment is the formal written document issued by the public prosecutor at the conclusion of the investigation that presents the criminal charges against a person and enables the initiation of a public criminal case before a court. For this reason, the indictment must fully and clearly set forth the person's accusation of a crime, and must clearly state the action of the person under accusation and the legal evaluation of this action. Moreover, the indictment must be translated into a language that the accused person understands and communicated to them as soon as possible." If the quality of the indictment is insufficient, it can be said that the right to a fair trial is violated. Therefore, the scope and quality of indictments are vital for a fair trial.

Keywords: Right to a Fair Trial, Right to Learn The Allegation of a Crime, İndictment, Right to Defense, Fairness

GİRİŞ

Ceza muhakemesinin amacı maddi gerçeğe ulaşmaktır. Bu gerçek toplum içerisinde çeşitli sorunlara sebep olan suç ile mücadele ve suçlu kişilerin cezalandırılması suretiyle toplumsal barışın sağlanması noktasında oldukça büyük bir öneme haizdir. Ancak maddi gerçeğe ulaşmak bir devlet için dahi olsa her zaman kolay şekilde mümkün olmayabilmektedir.

Bu kapsamda devletin ilgili kurumlarının maddi gerçeği ortaya çıkartmaya çalışırken birçok kez kişilerin temel hak ve hürriyetlerine müdahale etmeleri gerekebilmektedir. Örneğin bir kişinin ikametinin aranması veya iletişiminin denetlenmesi en temel hak ve özgürlüklerden olan mülkiyet ve haberleşme özgürlüklerine birer müdahale niteliğindedir. Ancak bunun karşılığında birçok suçun ortaya çıkartılması ve buna bağlı olarak suçlu kişilerin cezalandırılması vasıtasıyla toplumsal barış ve düzenin tesisi elde edilmektedir.

Açıklanan gerekçeler ile kişilerin temel hak ve özgürlükleri ile suçla mücadele ve toplumsal düzenin sağlanması arasında uygun bir denge kurma ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. İşte ceza muhakemesi hukuku çeşitli ilke ve hakları vasıtasıyla bu hak ve özgürlükler ile mezkûr amaçlar arasında uygun bir denge kurmaya çalışmaktadır.

Adil yargılanma hakkı bu kapsamda kabul edilmiş en temel haklardan biridir. Buna göre herkes adil yargılanma hakkına sahiptir. Bu

hak kapsamında suç isnadı altında olan kişiler birçok imkândan faydalanmakta ve temel hak ve özgürlükleri güvence altına alınmaktadır.

Bu kapsamda adil yargılanma hakkının içerisinde bulunan suç isnadını öğrenme hakkı özellikle iddianamelerin içerik ve niteliği ile yakından ilgilidir. Gerekli şart ve nitelikte olmayan bir iddianamenin suç isnadını öğrenme hakkının ihlali konumunda olduğu ve adil yargılanma hakkının bu suretle ihlalini oluşturacağı ifade edilmelidir.

Bu haliyle bir iddianamenin adil yargılanma hakkı kapsamında nasıl olması gerektiği sorusu önem kazanmaktadır. Özellikle ülkemizin AİHM nezdinde açılan davalarda almış olduğu hak ihlali kararları, gerek kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması gerekse de suçla mücadele ve toplumsal düzenin sağlanması noktasında bu sorunun cevabının daha fazla önem kazanmasına sebep olmaktadır. Açıklanan sebeplerle çalışmanın ana problemi adil yargılanma hakkı kapsamında iddianamenin niteliğinin nasıl olması gerektiği sorusu çerçevesinde şekillenecek olup, bu kapsamda bu soruya cevap verilmeye çalışılacaktır.

I. GENEL OLARAK ADİL YARGILANMA HAKKI

Adil yargılanma hakkı ortaya çıkışı itibariyle çeşitli aşama ve mücadelelerden geçmiş olsa da günümüzde tüm modern devletler tarafından kabul edilen bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim ülkemizde de Anayasamızın 36. maddesinde “*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*” şeklindeki hüküm ile adil yargılanma hakkının ülkemizde tanınan bir hak olduğu belirtilmiştir.¹

Benzer şekilde Anayasamızın 90/5. maddesinde de ülkemizin taraf olduğu milletlerarası antlaşma hükümlerinin kanun hükmünde uygulanacağı kabul edilerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) vb. antlaşmalarda tanımlanan adil yargılanma hakkının bu antlaşmalarda belirtilen şekli ile ülkemizde uygulanması sağlanmıştır.²

¹ E. Yurtcan, (2019). Ceza Yargılaması Hukuku. 16. Baskı. İstanbul: Seçkin Yayıncılık. s.101.

² T.C. Anayasası m. 90/5: Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 07.05.2004-5170/7 m.) Usulüne

Anayasamızın 36. maddesinde belirtilen adil yargılanma hakkının sınır ve kapsamına dair herhangi bir düzenleme yapılmaması sebebiyle mezkûr 90/5. maddesi hükmü de nazara alındığında adil yargılanma hakkının tanımı ve kapsamının AİHS hükümleri ve bu sözleşmenin açıklayıcısı ve uygulayıcısı konumundaki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına göre belirlenmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda AİHS'e bakıldığında 6. maddesinde *"Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir."* şeklindeki hükmü ile adil yargılanma hakkını düzenlediği görülmektedir. Buna ek olarak çeşitli uluslararası antlaşmalarda da adil yargılanma hakkına benzer düzenlemelerin olduğu görülmektedir.³

Sözleşme metnine bakıldığında adil yargılanma hakkı ile tanımlanan ve istenilen şeyin yargılama ile varılan sonuçtan ziyade yargılama sürecinin belirli bir düzen ve kurallar bütünü ile işlemesinin sağlanması olduğu ifade edilebilir. Diğer bir söyleyiş ile adil yargılanma hakkı bakımından sonuç olarak adil bir karar verilip verilmediği değil, adil bir karar verilebilmesi için gereken koşul ve imkânların sağlanıp sağlanmadığı önem taşımaktadır.⁴

Adil yargılanma hakkı günümüzde demokratik bir hukuk devleti olmanın olmazsa olmaz şartı haline gelmiştir. Hukuk devleti ilkesi, en temelde devletin hukuk karşısında sorumlu olduğu ve hukukla sıkı

göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

³ 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 10.maddesinde "Herkesin, hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde ve kendisine herhangi bir suç isnadında bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından tam bir eşitlikle, hakça ve kamuya açık olarak yargılanmaya hakkı vardır."

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 14/1. maddesinde "Herkes mahkemeler ve yargı organları önünde eşittir. Herkes, bir suçla itham edildiğinde ya da bir hukuk davasında hak ve yükümlülükleri hakkında karar verilirken, yasalar uyarınca kurulmuş, yetkili, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde adil ve kamuya açık bir duruşma hakkına sahiptir." şeklindeki düzenleme bunlara örnek verilebilir.

⁴ V. Özbek vd. (2023). Ceza Muhakemesi Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.42.

sıkıya bağlı olduğunu ifade etmektedir. Kanunların ve uygulamaların düzenlenmesi aşamasında, bilhassa insanların temel hak ve özgürlüklerinin sıklıkla sınırlandırıldığı ceza ve ceza muhakemesi hukuku alanının düzenlenmesi aşamasında, insanların sahip olduğu bazı temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması gerekmektedir. İşte bu güvenceyi sağlayan mekanizmayı adil yargılanma hakkı oluşturmaktadır.⁵

Bu noktada adil yargılanma hakkının tanınması ve uygulanması hem bireylerin şahsi menfaatleri hem de toplum ve kamunun menfaati açısından büyük önem arz etmektedir. Keza insanların keyfilikten uzak, adil ve dürüst bir ortamda yaşadıklarına dair düşünceleri toplumun ve bireyin gelişmesi açısından önemli bir noktayı oluşturmaktadır.⁶

Adil yargılanma hakkı bu hakka sahip insanlar için bir hak konumunda iken bu hakkı ihdas etmesi ve uygulaması noktasında yetkili makamlar üzerinde bir yükümlülük konumundadır. Yani adil yargılanma hakkı bir yönü ile hak, diğer yönü ile bir yükümlülüğün adıdır.⁷

Adil yargılanma hakkının uygulama alanına bakıldığında adil yargılama hakkının ve bu hakkın getirdiği imkanların sadece ceza yargılamalarını değil, özel hukuk yargılamalarını da kapsadığı ifade edilmelidir.⁸ Ancak Adil yargılanma hakkını düzenleyen AİHS 6. maddenin 2. ve 3. fıkralarında düzenlenen hak ve imkanların yapısı gereği sadece ceza muhakemesi alanında geçerli olduğu ifade edilebilir.⁹

Devletlerin iç hukuklarında hangi eylemleri ceza yargılaması kapsamında muhakeme ettikleri hususu adil yargılanma hakkının uygulanması açısından bir öneme haiz değildir. Kişilerin ağır bir özgürlüğü

⁵ H. Karakehya (2007). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.19-20

⁶ Karakehya, 2007, a.g.k., s.20.

⁷ F. Ak Karahan (2023). Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Cumhuriyet Savcısının Etkin Soruşturma Yapma Görevi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul. İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, s.68.

⁸ Nitekim AİHS'e bakıldığında 6. maddesinde "Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda..." şeklindeki düzenlemesi bu hususu vurgulamıştır.

⁹ Lekelenmeme hakkı, suç isnadını öğrenme hakkı vb. haklar bu kapsamdadır.

bağlayıcı ceza ile karşılaşmaları durumunda adil yargılanma hakkının uygulanma alanı bulması gerekmektedir. Örneğin bir kişinin disiplin soruşturması kapsamında 10 gün boyunca hürriyetinin kısıtlanması halinde, buradaki muhakemenin disiplin soruşturması olarak isimlendirilmesi adil yargılanma hakkının ve imkanlarının uygulanmaması açısından haklı bir gerekçe oluşturmamaktadır. Bu gibi durumlarda da adil yargılanma hakkının ve bu hakkın getirdiği hak ve imkanların¹⁰ kişilere sağlanması gerekecektir.¹¹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme'nin 6. maddesi kapsamında yer alan "cezai suç" kavramının ulusal hukuklardaki sınıflandırmalardan bağımsız özerk bir nitelik taşıdığını kabul etmektedir. Bu özerklik ilkesi, devletlerin kendi iç hukuk sistemlerindeki tanımlamalarına bakılmaksızın, Sözleşme'nin amaç ve hedefleri doğrultusunda değerlendirilmesini gerektirmektedir. Mahkeme, Öztürk v. Almanya kararında belirttiği üzere, devletlere suçları cezai alan dışına çıkarma konusunda sınırsız bir takdir yetkisi tanınmasının, Sözleşme'nin konusu ve amacıyla bağdaşmayan sonuçlara yol açabileceğini vurgulamıştır.¹²

Mahkeme, bir davranışın "cezai suç" kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini belirlemek için Engel ve Diğerleri v. Hollanda kararında üç temel kriter geliştirmiştir.¹³ Bu kriterler şunlardır: (1) İç hukuktaki sınıflandırma, (2) Suçun niteliği ve (3) İlgili kişinin karşılaşabileceği cezanın niteliği ve ağırlığı. Bu kriterler alternatif nitelikte olmayıp, birbirini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirilmektedir. İç hukuktaki sınıflandırma tek başına belirleyici olmayıp, suçun niteliği ve öngörülen yaptırımın ağırlığı da dikkate alınmaktadır.¹⁴

¹⁰ Örneğin isteği halinde ücretsiz avukatlık hizmetinden faydalanma imkânı, silahların eşitliği, çelişkili muhakeme gibi hak ve imkanların disiplin soruşturması veya idari soruşturma gibi isimler altında dahi olsa ağır özgürlüğü bağlayıcı cezaların ortaya çıktığı tüm muhakemelerde uygulanması gerekecektir.

¹¹ H. Karakehya ve A. İnce Tunçer. (2021). Seri Muhakeme Usulünün Adil Yargılanma Hakkı ve Diğer Bazı Anayasal İlkeler Açısından Değerlendirilmesi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt 11, Sayı 1, s.40.

¹² Öztürk/Almanya, B. No. 8544/79, 21.02.1984

¹³ Engel ve Diğerleri/Hollanda, B. No. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, 08.06.1976

¹⁴ O. Doğru ve A. Nalbant. (2013). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar. 2. Baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık. s.385.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yaklaşımına göre, bir suçun sonradan disiplin suçuna dönüştürülmesi, bu suçun Sözleşme'nin "cezaî suç" kavramının kapsamı dışında kalmasını otomatik olarak sağlamaz. Mahkeme, suçun niteliği ve öngörülen yaptırımın ağırlığını da dikkate alarak, disiplin suçlarının da belirli durumlarda cezaî nitelik taşıyabileceğini kabul etmektedir. Bu yaklaşım, devletlerin suçları farklı kategorilere ayırarak adil yargılanma hakkından kaçınmasını engellemektedir.¹⁵

Anayasa Mahkemesi de benzer şekilde, cezaî suç kavramını geniş yorumlayarak, disiplin suçları dahil olmak üzere kişinin özgürlük ve haklarını ciddi şekilde etkileyebilecek yaptırımları içeren işlemleri adil yargılanma hakkı kapsamında değerlendirmektedir.¹⁶ Mahkeme, özellikle mesleki faaliyetlerle ilgili disiplin suçlarında, yaptırımın niteliği ve kişi üzerindeki etkisini dikkate alarak, bu tür suçların da suç isnadını öğrenme hakkı dahil olmak üzere adil yargılanma hakkının güvencelerinden yararlanması gerektiğine hükmetmektedir.¹⁷

Adil yargılanma hakkının kapsam ve içeriğine bakıldığında AİHS'in 6. maddesinde herkesin;

1. Mahkeme önünde hak arama hakkı (dava hakkı),¹⁸
2. Yasayla kurulmuş bağımsız ve tarafsız mahkemede yargılanma hakkı,¹⁹

¹⁵ N. Centel ve H. Zafer. (2022) Ceza Muhakemesi Hukuku. İstanbul: Beta Yayıncılık, s.89-92; A.Ş. Gözübüyük vd. (2019). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi. 12. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, s.428.

¹⁶ AYM, E. 2013/4, K. 2014/20, T. 30.1.2014

¹⁷ AYM, B. No: 2014/3252, K. T. 4.3.2015

¹⁸ "Medeni haklarına hukuka aykırı olarak müdahale edildiğini (savunulabilir gerekçelerle) ileri süren ve madde 6 § 1'in gerekliliklerini karşılayan bir mahkemeye talebini iletmediğinden şikâyet eden herkes, bir unsuru da "mahkemeye erişim hakkı" olan mahkeme hakkına dayanabilir." (Stanev/Bulgaristan [BD], B. No: 36760/06, 17.01.2012, § 229)

¹⁹ "Bir yargı organının "bağımsız" olup olmadığı, "üyelerinin atanma yöntemi" ve "görev süreleri", "dış baskılara karşı güvencelerin varlığı" ve "organın bağımsız bir görüntü vermesi" hususları dikkate alınarak belirlenir. Hâkimlerin görev süreleri boyunca azledilememeleri bağımsızlığın bir gereğidir. Kuvvetler ayrılığı önemli olmakla birlikte, yargısal görevlerini yerine getirirken özgür olmaları şartıyla hâkimlerin, yürütme veya yasama tarafından atanmalarına izin verilebilir

3. Makul sürede yargılanma hakkı,²⁰
4. Adil/Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı,²¹
5. Aleni yargılanma hakkı,²²
6. Masumiyet karinesi hakkı,²³

(Maktouf ve Damjanović/Bosna Hersek [BD], 2312/08, 34179/08, 18.07.2013, § 49).

“Tarafsızlık kavramının iki yönü bulunmaktadır: Yargı yeri, kişisel önyargı veya eğilimden sübjektif olarak sıyrılmalı (sübjektif tarafsızlık) ve objektif bakış açısından bununla ilgili haklı kuşku ortadan kaldıracak yeterli güvenceler sunmalıdır (objektif tarafsızlık). Bu çerçevede, bağımsızlık ile objektif tarafsızlık arasında yakın bir bağ vardır.” (Grievos/Birleşik Krallık [BD], B. No: 57067/00, 16.12.2003, § 69).

²⁰ “Yargılama süresinin makul olup olmadığı, davanın şartlarına göre değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, “davanın karmaşıklığı”, “başvurucunun ve yetkililerin tutumları” ve “uyuşmazlık kapsamında başvuru yönünden tehlikede olan şey” şeklindeki kriterler dikkate alınmalıdır. Sadece “devlete atfedilebilecek gecikmeler”, makul sürede yargılama yönünden başarısız olduğu sonucuna varmayı haklı kılabılır.” (İdalov/Rusya [BD], B. No: 5826/03, 22.05.2012, § 186).

²¹ Hakkaniyete uygun yargılanma hakkı adil yargılanma hakkı kapsamında sayılan diğer tüm haklardan ayrı bir yere sahiptir. Bu hak öğretide genel bir adil yargılanma hakkı olarak kabul edilmekte ve AİHS’in 6. maddesinde ayrıca düzenlenmeyen ancak hakkaniyet gereği bu madde kapsamında olması gerektiği değerlendirilen başkaca hakları da bünyesinde bulundurmaktadır. Benzer şekilde AİHM vermiş olduğu birçok kararında başkaca hakların ihlali durumlarda dahi, örneğin savunma hakkının ihlali durumunda hem AİHS 6/3-c maddesinde düzenlenen savunma hakkının hem de AİHS 6/1. maddesinde düzenlenen hakkaniyete uygun yargılanma hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir. Bu itibar ile hakkaniyete uygun yargılanma hakkının genel bir adil yargılanma hakkı olduğu ve içerisinde birçok başkaca hakkı da barındırdığı ifade edilebilir. Bu hakkın içerisinde barındırdığı ve AİHM tarafından kabul edilen haklar şunlardır: Silahların eşitliği ilkesi, Çekişmeli muhakeme ilkesi, Susma hakkı, gerekçeli karar hakkı. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. S. Kaşıkara (2009). Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.150 vd.

²² “Yargılamanın aleni yapılması, tarafları, yargılamanın toplumun denetimi olmadan gizli olarak yürütülmesine karşı korur. Böylelikle mahkemelere güven de sağlanmış olur. Yargılamanın görünür ve aleni olarak yürütülmesi, demokratik bir toplumun temel ilkelerinden olan “adil yargılama”nın amacına ulaşmayı sağlar. Buna rağmen mahkeme davanın özel koşullarını dikkate alarak yargılamanın gizli yapılmasına karar verebilir.” (Martinie/ Fransa [BD], B. No: 58675/00, 12.04.2006, § 39-42).

²³ “Masumiyet karinesi, suç isnadı altında olan veya ceza yargılaması sonucu beraat eden kişinin hukukun gözünde masum olduğu ve kendisine buna uygun olarak muamele edilmesi gerektiği anlamına gelir. Anılan karine, ceza yargılaması kapsamında bir usul güvencesi olmasına rağmen, buna ilişkin korumanın uygulan-

7. Suç isnadını öğrenme hakkı,²⁴
8. Savunma için yeterli zaman ve imkana sahip olma hakkı,²⁵
9. Bizzat, müdafî veya adli yardım vasıtasıyla savunma hakkı,²⁶
10. Tanık dinletme ve tanık sorgulatma hakkı,²⁷
11. Ücretsiz tercümandan faydalanma hakkına²⁸ sahip olduğu belirtilmiştir.²⁹

bilir ve etkili şekilde sağlanabilmesi için beraat eden veya bir şekilde hakkındaki ceza yargılaması devam etmeyen kişilere, kamu görevlileri veya otoriteleri tarafından bunlar gerçekte suçlularmış gibi muamele edilmesinin önlenmesi gerekir. Bu kapsamda ceza davasını takip eden “ceza yargılaması niteliğinde olmayan herhangi bir yargılamada” da (hukuk, disiplin gibi), masumiyet karinesine özen gösterilmelidir. Bununla birlikte ceza yargılamasında mahkûmiyetle sonuçlanmamış aynı olaylara dayanılarak bir kişinin disiplin suçundan suçlu bulunması veya hakkında tazminata karar verilmesi masumiyet karinesini otomatik olarak ihlal etmez. Bu kapsamda “karar vericilerin kullandıkları dil” kritik önem taşır.” (Allen/Birleşik Krallık [BD], B. No: 25424/09, 12.07.2013, § 92-105 ve 120-126)

²⁴ Suç isnadını öğrenme hakkı aşağı bölümde ayrıntısı ile işlenmiştir.

²⁵ “Madde 6 § 3 (b), şüpheliye/sanığa, savunmasını hazırlaması için yeterli “zaman” ve “imkân” tanınmasını güvence alır. Şüpheli/sanık, uygun bir yolla ve savunmasını ilişkin argümanlarını yargılamayı yapan mahkeme önünde ortaya koyabilmek böylelikle yargılama sonucunu etkileyebilmek yönünden kısıtlamaya tabi olmaksızın, savunmasını organize etme imkânına sahip olmalıdır.” (Gregacevic/Hırvatistan, B. No: 58331/09, 10.07.2012, § 51).

²⁶ “Madde 6 § 3 (c), bir şüpheli/sanık hakkındaki yargılamanın, savunma için yeterli temsil olmaksızın yürütülememesini güvence altına alır.” (Pakelli/Almanya, B. No: 8398/78, 12.12.1981 § 84).

“Anılan fıkra şu üç farklı hakkı içermektedir: 1) Kişinin kendini şahsen savunması, 2) Kişinin kendini, kendi seçtiği müdafî vasıtasıyla savunması, 3) Belli bazı durumlarda, kişiye ücretsiz hukuki yardım sağlanması.” (Pakelli/Almanya, B. No: 8398/78, 25.04.1983, § 31).

²⁷ “Madde 6 § 3(d), bir sanığın mahkûmiyetine karar verilebilmesi için, önce aleyhine olan tüm delillerin, muhalif bir yorum sağlamak amacıyla onun da hazır bulunduğu delilleri bir duruşmada ortaya konulması gerekir...aleyhindeki tanığı sorgulama ve ona karşı çıkma konusunda sanığa uygun ve yeterli imkân verilmesini gerektiren savunma hakkını ihlal etmemelidir.” (Hümmer/Almanya, B. No: 26171/07, 19.07.2012, § 38).

²⁸ “Madde 6 § 3(e), yargılamadaki ifadeler ve belgelerden, adil bir yargılamadan umulan yararın sağlamak amacıyla sanığın anlaması ve mahkemenin diline tercüme ettirmesi için gerekli olanların tamamının tercüme edilmesini güvence altına alır.” (Hermi/İtalya [BD], B. No: 18114/02, 18.10.2006, § 69).

²⁹ Bu hakların kapsam ve içeriklerinin ayrıntılı olarak işlenmesi işbu çalışmanın yapısı ve konusu gereği mümkün olmadığından suç isnadını öğrenme hakkı dışındaki hakların ayrıntısına yer verilmemiştir.

Adil bir yargılanmanın yapılabilmesi AİHS m. 6 kapsamında düzenlenen bu hakların tamamının güvence altına alınması ile mümkün olmaktadır. Bu haklardan bir kısmının sağlanması başka bir kısmının sağlanmaması durumunda adil yargılanma hakkının varlığından bahsetmek mümkün olmayacaktır.³⁰

Yine adil yargılanma hakkı kapsamında kabul edilen hak ve imkanlar AİHS m. 6 kapsamında tahdidi olarak sayılan haklar ile sınırlı değildir. AİHS 6/1. maddesi uyarınca herkes hakkaniyete uygun, adil bir yargılanma hakkına sahiptir. Bu itibar ile AİHS m.6 kapsamında belirtilmeyen ancak hakkaniyet gereği adil bir yargılanma için gerekli olan başkaca hak ve imkanlar da adil yargılanma hakkı kapsamında kabul edilmektedir.³¹

II. SUÇ İSNADINI ÖĞRENME HAKKININ ESASLARI

A. Suç İsnadı Kavramı

Adil yargılanma hakkının ve bu hakka bağlı olarak ortaya çıkan hak ve imkanların başlangıç noktasının, bir kişinin suç ile itham edilmesi olması sebebiyle suç isnadı kavramı özel bir yere sahiptir. AİHS'in 6. maddesinin 3. fıkrasında "*Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:*" şeklindeki hükmü ile adil yargılanma hakkının temel şartı suç isnadı olarak tanımlanmıştır.³²

Bu kapsamda suç isnadının ne olduğu sorusu önem kazanmaktadır. İsnat kavramı kelime anlamı olarak "*bir düşünceyi, bir konuyu bir kişi veya sebebe dayandırma, yükleme, atfetme*" anlamına gelmektedir.³³ Suç isnadı ise benzer şekilde bir kişiye bir suç ithamında bulunarak suçlama anlamına gelmektedir. Ancak AİHS kapsamında suç isnadı kavramı özel bir anlama sahiptir. Sözleşmeye göre isnat bir kimseye resmi olarak suç ithamı bildiriminde bulunulması ile gerçekleştirilmektedir.³⁴

³⁰ Karakehya, 2007, a.g.k., s.21.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. 16 numaralı dipnot.

³² S. Erşan (2023). Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Suç İsnadının Bildirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.5.

³³ <https://sozluk.gov.tr>, Erişim Tarihi: 24.03.2024.

³⁴ S. Inceoğlu (2013). İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı: Kamu ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak ve İlkeler. 4.Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, s.100.

Keza Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de Deweer/Belçika kararında³⁵ suç isnadı kavramını açıklamıştır. Kararın 46. paragrafında “*Suç isnadı, kişiye suç işlediğine dair bir iddianın yetkili merci tarafından resmi olarak bildirilmesi olarak tanımlanır. Komisyon, bazı karar ve görüşlerinde, şüphelinin durumunun esaslı şekilde etkilenip etkilenmediği gibi oldukça yakından ilişkili görünen bir testi benimsemiştir. [...] Bu koşullar altında AİHM, 30 Eylül 1974 tarihinden itibaren başvurusunun “suç isnadı” altında olduğu kanaatine varmıştır.*” şeklindeki hüküm ile suç isnadının resmi bir bildirim ile yapılması gerektiğini kabul etmiştir. Buradaki resmi bildirim bir tebligat şeklinde gerçekleşebileceği gibi devletin fiili bir eylemi ile de kişi suç isnadı altında olduğunu öğrenmiş olabilecektir.³⁶

Burada önem arz eden bir başka husus kişiye bildirim veyahut benzeri fiili uygulamalar ile yapılan suç isnadının, bu bildirimden itibaren adil yargılanma hakkının ve bu hakka bağlı imkanların sunulması açısından bir başlangıç noktası olarak önem arz ettiğidir. Bu şekilde kişi suç isnadı altında olduğunu öğrenmekle birlikte adil yargılanma hakkı kapsamında çeşitli hak ve imkanlardan faydalanacaktır. Ancak buradaki suç isnadının bildirimi yalnız isnadın varlığı açısından bir bildirim statüsündedir. Yoksa AİHS m.6/3-a kapsamında tanımlanan suç isnadını öğrenme hakkı bakımından yeterli bir isnat ve bildirimden bahsedilemeyecektir. Bu kapsamda suç isnadının tam anlamıyla öğrenilmesi aşağı kısımda ayrıntısı ile işleneceği üzere iddianame veya yargılama aşamasında hâkimin suçlama ile ilgili bilgi vermesi ile tamamlanacak bir husustur.³⁷

B. AİHS m.6/3-a’ya göre Suç İsnadını Öğrenme Hakkı

AİHS’in 6/3-a maddesi incelendiğinde “*Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; ...*” şeklindeki hüküm ile AİHS suç isnadını öğrenme hakkını düzenlemiştir.³⁸

³⁵ Deweer/Belçika, Başvuru No: 6903/75, Karar Tarihi: 27.02.1980

³⁶ Erşan, 2023, a.g.k., s.74.

³⁷ Erşan, 2023, a.g.k., s.74-75.

³⁸ “Madde 6 § 3- (a)’da yer alan “suçlamayla ilgili bilgilendirilme” hakkı, “suçlama”nın şüpheliye/sanığa bildirilmesinde gösterilecek “özel bir çaba”nın gerekliliğine işaret eder. İtham, aleyhindeki suçlamanın maddi ve hukuki temelinin resmi olarak bildirildiği andan itibaren geçerli olmak üzere ceza yargılama-

Suç isnadını öğrenme hakkı isnat altındaki kişiler için bir hak olmasının ötesinde isnat eden devlet tarafından yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma sebep olarak suçlanan kişinin isnadı öğrenmesi için özel bir çaba sarf etmesine gerek olmaması gösterilmektedir. Dolayısıyla devletin suçladığı bir kişiye suçladığı konu ile ilgili ayrıntılı bilgi vermesi bir devletin en temel görev ve yükümlülüklerinden birisidir. Bu sebeple bu maddede düzenlenen hakkın suç isnadını öğrenme hakkının yanında isnadın bildirilmesi yükümlülüğü şeklinde ifade edildiği de belirtilmelidir.³⁹

Suç isnadını öğrenme hakkı adil yargılanma hakkının temel noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu hak ile temin edilmeye çalışılan esas amaç suç isnadı altındaki kişinin savunmasını etkin şekilde hazırlayabilmesine olanak sağlamaktır.⁴⁰ Bunun yanında bu hak sayesinde suç isnadı altındaki kişinin kendisine tanınan hakları öğrenmesi bakımından bir güvence oluşturduğu da ifade edilmektedir.⁴¹

Yine suç isnadını öğrenme hakkı adil yargılanma hakkı kapsamında tanınan birçok hakkın ön koşulu niteliğindedir. Örneğin suç isnadını öğrenme hakkı yeteri kadar sağlanmayan bir kimse için AİHS 6/3-c maddesinde düzenlenen savunma hakkının yeteri kadar sağlanabildiği söylenemeyecektir.⁴²

III. SUÇ İSNADINI ÖĞRENME HAKKININ KAPSAMI

A. İsnadın Bildirilme Şekli

Devletin kişiye yapacağı bildirimin şekline dair gerek AİHS hükümlerinde gerekse de AİHM kararlarında herhangi bir şekil şartı

sında önemli bir rol oynamaktadır. Cezai konularda, şüpheli/ sanık aleyhindeki suçlamalar ile mahkemenin sonuç olarak kabul edebileceği hukuki nitelendirme konusunda detaylı bilgilendirme, yargılamanın adilliğinin temin edilmesinin temel “ön şartı”dır.” (Sejdovic/İtalya [BD], B. No: 56581/00, 01.03.2006, § 89-90).

³⁹ S. Donay (1982), İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku. İstanbul: Fakülteler Matbaası, s.131.

⁴⁰ “Son olarak, Madde 6 § 3 (a) ile (b) birbiriyle bağlantılı olup suçlama hakkında bilgilendirmenin (bu arada detaylandırmanın kapsamı ve zamanlamanın) savunmayı hazırlama hakkı ışığında değerlendirilmesi gerekir.” (Pélissier ve Sassi/Fransa [BD], 54).

⁴¹ D. Tezcan vd. (2019). İnsan Hakları El Kitabı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.368.

⁴² Gözübüyük vd., 2019, a.g.k., s.294.

belirtilmemiştir.⁴³ Bu kapsamda sözlü veya yazılı bildirimlerin kabul edilebileceği ifade edilebilir. Ancak bildirimin suç isnadını öğrenme hakkının altında yatan düşünce ve esas amacı gerçekleştirmeye yönelik şekillerde yapılmasının uygun olacağı ifade edilmektedir.⁴⁴

Her ne kadar sözleşme kapsamında isnadın bildirilme şekli belirlenmemiş olsa da öğretide suç ithamı altındaki kişinin üzerine atılı suçu ve haklarını daha iyi kavrayabilmesi amacıyla iddia makamı tarafından bir iddianame ile yazılı bildirimin yapılmasının sözleşmenin amacına daha uygun olacağı ifade edilmektedir.⁴⁵ Keza çoğu modern devlette olduğu gibi ülkemizde de Cumhuriyet Başsavcılıklarının düzenlemiş oldukları iddianame ile suç isnadının bildirimi gerçekleştirilmektedir.⁴⁶ Bu kapsamda iddianame hem davayı açan belge olması hem de suç isnadının bildirilmesine yarayan belge olması nedeniyle önem kazanmaktadır.

B. Isnadın Sebep ve Mahiyeti

1. Genel Olarak

Devletlerin suçlamış olduğu kişilere yapacağı suç isnadının kapsam olarak barındırması gereken birtakım unsurları bulunmaktadır. Bunların başında ise suç isnadının sebebi ve mahiyeti gelmektedir.⁴⁷ Yani iddia makamı olarak devletin, suçlamış olduğu kişiyi hangi sebep ve hangi eylemi ile suçladığını ayrıntılı olarak bildirmesi gerekmektedir.⁴⁸

⁴³ “Madde 6 § 3 (a)’da, suçlama hakkında bilgilendirmenin “özel bir şekil”de yapılması öngörülmemiştir.” (Pélissier ve Sassi/Fransa [BD], 53).

⁴⁴ F. Gölcüklü. (1994). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde “Adil Yargılama”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 49, Sayı 01, s. 223; A. Çelik. (2014) Adil Yargılama Hakkı Rehberi. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları. s.164.

⁴⁵ C. Altıparmak. (2006). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Maddesi Kapsamında Adil Yargılama Hakkının Esasları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, s.260.

⁴⁶ Ülkemizde uygulanan iddianame ve suç isnadının bildirilmesine dair hususlar aşağı bölümlerde ayrıntısı ile işlenmiştir. Mevcut başlık altında AİHS’e göre suç isnadının nasıl olması gerektiği işlenmektedir.

⁴⁷ “Suçlamadan haberdar edilme, gecikmeksizin “zamanında” ve “detaylı” olmalıdır. Bilgilendirmenin, suçlamanın “sebeb”ini, başka bir ifadeyle suçlamanın dayanağı olan maddi gerçekleri (isnat edilen eylemleri) ve suçlamanın “niteliği”ni, diğer bir ifadeyle maddi gerçeklerin hukuki nitelendirmesini içermesi gerekir.” (Pélissier ve Sassi/Fransa [BD], 51; Mattocci/İtalya, B. No: 23969/94, 25.07.2000, § 59).

⁴⁸ M. Feyzioğlu. (2004). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 6/3-a Uyarınca Isnadın Bildirilmesi ve Türk Hukuku. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 55, s.105; Uluslararası Af Örgütü. (2020). Adil Yargılama Hakkı Klavuzu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. s.92.

Keza AİHM'e göre isnadın sebebi kavramı isnat edilen suçun temelinde yatan maddi gerçekleri ifade etmektedir.⁴⁹ Dolayısıyla bir suç isnadının isnada konu eylemleri yer, zaman ve eylem bakımından ayrıntılı olarak belirtmesi gerekmektedir. Aksi bir durum suç isnadının öğrenilmesi hakkının ihlal edildiği ve adil bir yargılamanın var olmadığı sonucunu doğuracaktır.⁵⁰

AİHM'e göre suç isnadında bulunması gereken bir diğer unsur isnadın mahiyetidir. İsnadın mahiyeti, suça konu eylemin hangi ceza normunu ihlal ettiğinin, yani kişinin hangi ceza normundan cezalandırılmasının istenildiğidir. Bu değerlendirme iddia makamının hukuki bir değerlendirmesinden ibaret olup kişinin üzerine atılı suçun hukuki temellerini açıklaması ve kişi hakkında istenilen ceza normu ve miktarının kesinleştirilmesi açısından önemlidir. Yine yargılama neticesinde kişinin sürpriz bir suç ve ceza ile karşılaşmaması amacıyla iddia makamının hukuki değerlendirmesinin iddianame kapsamında suçlanan kişiye bildirilmesi ve suçlanan kişinin yargılama boyunca hangi suç ile suçlandığını bilmesi gerekmektedir.

2. İsnadın Yargılama Sırasında Değişmesi

İsnadın hukuki değerlendirmesinin bildirilmesi yükümlülüğü kişi hakkında karar verilmeye kadar geçerli olan bir yükümlülüktür. Yani yargılama aşamasında kişinin üzerine atılı suçun vasıf ve mahiyetinin değişmesi durumunda bu hususun yargılanan kişiye bildirilmesi ve yeni suç türünden savunmasının alınması gerekmektedir. Dolayısıyla yargılama aşamasında iddianamede belirtilen suç türünün değiştirilebileceği ancak bu durumdan ile ilgili sanığın haberdar edilmesi ve ek savunmasının alınması gerektiği belirtilmelidir.⁵¹

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. G. Dutertre. (2003). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler. Almanya: Avrupa Konseyi Yayınları, s.184.

⁵⁰ Mattoccia/İtalya davası kapsamında sanığın üzerine atılı cinsel saldırı suçu ile ilgili olarak iddianamenin sanığın eylemlerini muğlak ifadeler ile anlatması, eylemlerin yer ve zaman bakımından iddianamede gösterilmemesi ve suçun işlendiği yer ve zaman konusunda çelişki bulunması sebebiyle AİHM suç isnadını öğrenme hakkı kapsamında hak ihlaline karar vermiştir. Mattoccia/İtalya davası kararı, Başvuru No. 23969/94, paragraf 62-72, ECHR (AİHM) 2000-IX, Ayrıntılı bilgi için bkz. Erşan, 2023, a.g.k., s.88.

⁵¹ Feyzioğlu, 2004, a.g.k., s.105; S. İncoğlu. (2018). Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 4. Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, s.315; Karakehya, 2007, a.g.k., s.79.

Bu aşamada hukuk yargılamalarında bulunan sürpriz karar yasağı uygulamasının doğrudan kabul edilmese de ceza yargılamalarında da kullanıldığı ve yargılanan kişinin üzerine atılı suçun vasıf ve mahiyetini bilmesi ve buna uygun olarak savunma yapması sağlanmıştır.⁵²

C. İsnadın En Kısa Sürede Bildirilmesi

Suç isnadını düzenleyen AİHS 6/3-a maddesine bakıldığında suç isnadının en kısa sürede bildirilmesi gerektiğinin düzenlediği görülmektedir. Bu kapsamda sözleşme metninde geçen en kısa süre ibaresinin ne ifade ettiği sorusu önem kazanmaktadır. Öncelikle AİHM kararlarında herhangi bir sürenin belirlenmediğini ifade etmek gerekmektedir.⁵³ Buradaki en kısa süre ibaresi mevcut olayın durum ve koşullarına göre her somut olay için ayrı ayrı değerlendirilecek ve farklılık gösterecektir.⁵⁴

Suç isnadının en kısa sürede bildirilmesi ile suçlanan kişinin savunma hakkının güçlendirilmesi amaçlandığından buradaki bildirimin kişi hakkındaki soruşturma başlatılır başlatılmaz yapılmaması gerekmektedir. Zira yapılacak bildirimin kişinin üzerine atılı suç ile ilgili ayrıntılı bir bilgi içermesi ve savunma yapmaya imkân vermesi gerekmektedir.⁵⁵ Bu haliyle suç isnadının kişi hakkındaki soruşturmanın tamamlanması ile bildirilmesi gerektiği kabul edilebilir.⁵⁶ Keza soruşturma sonucunda iddia makamı tarafından kişinin işlediği eylemin araştırılma ve suçlanma evreleri tamamlanmış ve kişi aleyhindeki delil ve suçlamalar ortaya koyulmuştur. Aksi halde kişi hakkındaki soruş-

⁵² Sürpriz karar, ilgilinin yargılamanın o ana kadarki seyrine göre, haklı olarak beklemeyeceği, umulmadık bir kararla karşılaşmasıdır. Sürpriz karar yasağı ise, yargılamanın adil ve hakkaniyete uygun şekilde yürütülmesi durumunda tarafların öngöremedikleri bir kararla karşılaşmamalarını ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi 2018/10941 Esas, 2021/1851 Karar, 21.1.2021 Tarih, kazancı.com.tr (Erişim Tarihi:24.05.2024)

⁵³ Erşan, 2023, a.g.k., s.98.

⁵⁴ G. Çayan (2016). Adil Yargılanma Hakkı. İstanbul: Legal Yayıncılık, s.163; Gölcük-lü, 1994, a.g.k., s.223.

⁵⁵ "Son olarak, Madde 6 § 3 (a) ile (b) birbiriyle bağlantılı olup suçlama hakkında bilgilendirmenin (bu arada detaylandırmanın kapsamı ve zamanlamanın) savunmayı hazırlama hakkı ışığında değerlendirilmesi gerekir." (Pélissier ve Sassi/Fransa [BD], 54). Özetle bilgilendirmenin, olayın şartlarına göre "savunmanın hazırlanmasına yeterli düzeyde" olması gerekir.

⁵⁶ Feyzioğlu, 2004, a.g.k., s.109.

turma tamamlanmadan yapılacak bir bildirimin kişinin savunma hakkını kısıtlayacağı değerlendirilebilir.

İfade edildiği üzere öğretide en kısa süre ibaresi ile en geç yargılamanın başladığı zaman diliminin kabul edilmesi gerektiği belirtilse de yargılama esnasında suç isnadının değişmesi durumunda kişinin bu durumdan derhal haberdar edilmesi gerektiği de kabul edilmektedir.⁵⁷

Bu durumun tersi bir husus olarak kişi hakkında iddianame düzenlenmeden bir takım soruşturma işlemlerinin yapıldığı esnada kişiye suç isnadını haber vermek gerekebilir. Bu gibi durumlarda en kısa süre ibaresini “*kişinin savunma hakkına imkân verecek en kısa sürede*” şeklinde anlamak yerinde olacaktır. Örneğin kişinin soruşturma aşamasında ifadesinin alınması gerektiği durumlarda kişinin üzerine atılı suç ile ilgili bilgilendirilmesi gerekecektir. Aksi halde kişinin ne ile nasıl suçlandığı hususunda bilgisi olmadan ifadesinin alınması savunma hakkının ihlali anlamına gelebilecektir.⁵⁸

D. İsnadın Ayrıntılı Olarak Bildirilmesi

Adil yargılanma hakkının ve bu hak kapsamında suç isnadını öğrenme hakkının düzenlenmesinin altında yatan temel amaçlardan biri de suç isnadı altındaki kişilerin savunmalarını hazırlayabilmeleri noktasında her türlü imkân ve kolaylığı sağlamaktır. Bu kapsamda kişiye yapılacak suç isnadının yeterli ayrıntılı bilgiye sahip olması gerektiği ifade edilmektedir.⁵⁹

Buradaki ayrıntının ölçütü kişinin üzerine atılı suça dair savunmasını en iyi şekilde yapabilmesini sağlayacak ve sözleşmenin amacına uygun yeterlilikte bir ayrıntı düzeyidir. Bu kapsamda bu yönde bir ayrıntının suç isnadının bildirilmesinde kullanılan belgede (örneğin iddianamede) bulunması gerekecektir.⁶⁰ Ancak bu hak kapsamında bahsedilen ayrıntılı bildirim ifadesi suç dosyasındaki tüm delil ve nüansların bildirilmesi gerektiği manasına da gelmemektedir. Asıl olan

⁵⁷ Feyzioğlu, 2004, a.g.k., s.109.

⁵⁸ C. Şahin. (1994). Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması. Ankara: Yetkin Yayınları, s.119.

⁵⁹ Erşan, 2023, a.g.k., s.100; Feyzioğlu, 2004, a.g.k., s.106.

⁶⁰ Donay, 1982, a.g.k., s.132-133.

kişinin ne ile suçlandığının kesin ve net bir şekilde anlaşılabilmesidir.⁶¹ Bu itibar ile suç isnadının bildirilmesi esnasında iddianame kapsamında kişiye isnat edilen eylemin “kime karşı”, “nerede”, “ne zaman” ve “nasıl” işlendiğinin gösterilmesi gerekmektedir.⁶²

AIHM kararları incelendiğinde devlet tarafından yapılacak bildirimlerin isnat edilen suçları sıralaması, suçun işlendiği tarih ve yeri spesifik olarak belirtmesi, ceza Kanunu’nun ilgili bölümlerine atıf yapması ve mağdurun adını içermesi durumunda yeterli ayrıntıya yer verildiğinin kabul edildiği görülmektedir.⁶³

Suç isnadının ayrıntılı bir şekilde iddia makamı tarafından belirlenmesi ve kişiye bildirilmesinin bir diğer fonksiyonu mahkemenin tarafsızlığının sağlanması noktasında önem kazanmaktadır. Kişi hakkında yürütülen yargılama esnasında davayı açan belgeye bağlılık ilkesi yani ülkemizdeki hali ile iddianameye bağlılık ilkesi geçerlidir. Suç isnadının tam olarak somutlaştırılmadığı durumlarda tarafsız olarak yargılama yapması gereken mahkemenin suç isnadını somutlaştırması ve şekil vermesi ihtimali ortaya çıkacaktır. Bu durumda hem iddia makamının hem de yargılama makamının aynı kişide birleşmesi sonucunu ortaya çıkartacaktır ki bu durum mahkemelerin tarafsızlığı ve adil yargılanma hakkı açısından sakıncalı bir durumdur.⁶⁴

E. İsnadın Kişinin Anladığı Dilde Bildirilmesi

Adil yargılanma hakkı kapsamında ortaya konulan suç isnadını öğrenme hakkının unsurlarından bir tanesi de kişiye yapılacak isnadın kişinin anladığı dilde bildirilmesidir. Keza adil yargılanma hakkının ve suç isnadını bildirme hakkının bir anlam ifade edebilmesi için kişinin yapılacak bildirimi anlaması gerekmektedir.⁶⁵

⁶¹ İncooğlu, 2018, a.g.k., s.315.

⁶² Feyzioğlu, 2004, a.g.k., s.107; Erşan, 2023, a.g.k., s.101.

⁶³ Brozicek- İtalya, Başvuru No: 10964/84, Karar Tarihi: 19.12.1989. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erşan, 2023, a.g.k., s.101.

⁶⁴ S. Kaymaz. Davasız Yargılama Olmaz İlkesinin İhlal Edilmesi ve Sonuçları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt 21, Sayı 2, s.297; Feyzioğlu, 2004, a.g.k., s.107.

⁶⁵ Feyzioğlu, 2004, a.g.k., s.108; “Şüphelinin/sanığın suçlamayla ilgili bilgilendirmenin yapıldığı dili yeterince bilmediği görülüyorsa, buna inanılmasını gerektiren nedenler varsa bilgilendirmenin “çeviri yoluyla” yapılması zorunludur.” (Bkz. Brozicek/İtalya [GK], B. No: 18114/02, 28.06.2005, § 41).

AİHS'in 6/3-a maddesinde düzenlenen suç isnadını öğrenme hakkı kapsamında yapılacak isnadın kişinin anladığı dile tercüme edilmesi ile AİHS'in 6/3-e maddesinde düzenlenen ücretsiz tercüman hizmetinden yararlanma hakkı iki ayrı fıkrada düzenlenen farklı haklardır.⁶⁶ Sözleşmenin 6/3-e maddesinde düzenlenen ücretsiz tercüman hizmetinden faydalanma hakkı suç isnadının bildirilmesi esnasında kişinin anladığı dilde bildirim yapılması yükümlülüğünden daha geniş çerçevede kullanılan ve daha çok duruşma aşamasında ön plana çıkan bir haktır. Bununla birlikte her iki hak kapsamında sağlanacak tercüme işlemlerinin birbiriyle bağlantılı oldukları da öğretilde ifade edilmektedir.⁶⁷

Gerek m.6/3-a gerekse de m.6/3-e kapsamında tanımlanan kişinin anladığı dilde isnadı öğrenme ve yargılanma hakkı, aksini gerektiren özel bir durum olmadıkça kişinin suç isnadı altına girdiği ilk andan itibaren, yani soruşturma aşamasının başından itibaren uygulanması gereken bir haktır. Bu kapsamda örneğin soruşturma aşamasında şüpheli sıfatıyla ifadesi alınan bir kişinin ücretsiz tercümandan faydalanma ve bu suretle üzerine atılı isnadı öğrenme hakkı mevcuttur.⁶⁸

Yine ifade edilmesi gereken bir diğer nokta bu madde kapsamında kastedilen tercümanın sadece ana dili farklı olan kişiler açısından değil aynı zamanda çeşitli engellilik hali sebebiyle isnadı anlayamayan kişiler için, örneğin sağır ve dilsiz olan biri için de uygulanması gerektiğidir.⁶⁹

İsnat altındaki kişinin ana dilinin ve isnadı anlayıp anlayamadığının tespitinin yargılamayı yapan mahkeme tarafından öncelikli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Yargı makamı isnat altındaki kişinin kişisel durumunu değerlendirecek ve isnadı anlayıp anlamadığını takdir edecektir. Eğer kişinin anlamadığına kanaat getirirse gerekli tercüme işlemlerini talep olmaksızın yerine getirecektir. Özellikle yar-

⁶⁶ AİHS'in m.6/3-e: ... e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

⁶⁷ M. Öncü. (2014). AİHS'nin 6 § 3 e) Hükmü Anlamında Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez'e Armağan. Cilt 16, Sayı 2014 - Özel Sayı. s.4446.

⁶⁸ Erşan, 2023, a.g.k., s.105.

⁶⁹ D. Tezcan. (1997) Tercümandan Yararlanma Hakkı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt 52, Sayı 1, s.698.

gılamayı yapan devletin vatandaşı olmayan yabancı bir kişinin yargılanması esnasında bu kişinin yargılamayı yapan devletin dilini bildiği noktasında kesin delillerin bulunmadığı durumlarda isnada dair belgenin tercümesinin yapılarak isnat altındaki kişiye gönderilmesi gerekmektedir.⁷⁰ Aksi halde AİHM tarafından kişinin suç isnadını öğrenme hakkının ve duruşmada hazır bulunma hakkının ihlal edildiğine dair kararlar verilmektedir. Bu konuda AİHM tarafından verilen birçok ihlal kararı mevcuttur.⁷¹

Yine bir başka ayrıntı olarak suç isnadı altındaki kişinin iddianamede kullanılan dili bilip anlamasına rağmen istediği başka bir dil ile yargılanma isteğinin bu hak kapsamında kabul edilmediği ifade edilmelidir.⁷² Ancak yine de ülkemiz uygulamasında sanığın kendisini başka bir dil ile daha iyi ifade edebileceğini beyan etmesi halinde bu dil ile savunma yapmasına imkân verilmiştir.⁷³

Son olarak bu hak kapsamında yapılacak tercüme masraflarının sanıktan tahsiline karar verilemeyeceği, devletin tüm tercüme masrafını bu hak kapsamında üstlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁷⁴

⁷⁰ Ş. Ünal. (2001). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, s.194.

⁷¹ Brozicek/İtalya davasında bir Alman vatandaşı olan sanığın İtalya'da bir polis memuruna direnmesi üzerine hakkında açılan davada, iddianamenin sanığın Nümburg'te olan adresine gönderildiği, sanığın İtalyan makamlarına iddianamenin İtalyanca olduğu ve anlamadığına dair yazı gönderdiği, ancak buna rağmen İtalyan makamlarınca iddianamenin tercüme edilerek sanığa gönderilmediği olayda, AİHM sanığın İtalyan vatandaşı olmaması ve İtalyanca bildiğine dair kesin bir bilgi edinilememesi sebebiyle hak mahrumiyeti kararı vermiştir. Brozicek/İtalya, Başvuru No: 10964/84, Karar Tarihi: 19.12.1989.

Bu olayın benzeri bir olay olan Kamasinki/Avusturya davasında ise sanık iddianamenin tercüme edilmemesi sebebiyle AİHM'e başvuruda bulunmuş, ancak AİHM tarafından her ne kadar iddianame tercüme edilmemiş olsa da soruşturma ve kovuşturma aşamasında sanığa tercüme atanarak savunmasının alınması sebebiyle artık üzerine atılı suç isnadını tam manasıyla öğrendiği ve hak ihlalinin bulunmadığına dair karar vermiştir. Kamasinki/Avusturya, Başvuru No: 9783/82, Karar Tarihi: 19.12.1989. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erşan, 2023, a.g.k., s.107-108.

⁷² Zana/Türkiye Davası, Başvuru No: 69/1996/688/880, Karar Tarihi: 25.11.1997. <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/tcyazana.html>

⁷³ CMK m.202/4: Ayrıca sanık; a) İddianamenin anlatılması, b) Esas hakkındaki mütalaanın verilmesi, üzerine sözlü savunmasını, kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği başka bir dilde yapabilir.

⁷⁴ Konu ile ilgili AİHM kararları: Fedele/Almanya, Başvuru No: 11311/84, Karar Tarihi: 09.12.1987; Luedicke, Belkacem ve Koç/Almanya, Başvuru No: 6210/73

IV. TÜRK HUKUKUNDA SUÇ İSNADININ BİLDİRİLMESİ VE İDDİANAME

Çalışmanın başlangıç kısmında belirtildiği üzere adil yargılanma hakkı Anayasa m.36 kapsamında Türk hukukunda kabul edilmiş ancak kapsam ve şartları açıklanmamıştır. Bununla birlikte Anayasa'nın 90/5. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin taraf olduğu uluslararası antlaşma hükümlerinin kanun hükmünde olduğu ve uygulanması gerektiği de belirtilmiştir. Bu sayede AİHS m.6 kapsamında düzenlenen adil yargılanma hakkının sözleşmede düzenlendiği şekli ile Türk hukukunda uygulanması sağlanmıştır.⁷⁵ Bu itibar ile AİHS ve AİHM kararları kapsamında sınırları belirlenen adil yargılanma hakkının Türk hukuku kapsamında da bağlayıcı olduğu ifade edilmelidir.⁷⁶

Anayasamızda suç isnadının öğrenilmesine yönelik herhangi bir hak veya bildirim yükümlülüğünden bahsedilmemesine rağmen yukarı paragrafta açıklandığı üzere önceki bölümlerde ayrıntısı ile aktarılan suç isnadını öğrenme hakkı ve bu isnadın bildirilmesi yükümlülüğü Türk hukuku açısından da bağlayıcıdır.

Türk hukuku açısından suç isnadını öğrenme hakkına ilişkin temel hükümler 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenmiştir. Bu kanun kapsamında, kişilerin soruşturulma ve kovuşturulma usulleri hüküm altına alınmış olup, bu kapsamda kişilerin hak ve yetkileri ile iddia makamı ve mahkemelerin görev ve yetkileri düzenlenmiştir.

6877/75 7132/75, Karar tarihi: 28.11.1978. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erşan, 2023, a.g.k., s.107-109. Bu husus ülkemizde de benzer şekilde düzenlenmiştir. CMK m. 324/5: Türkçe bilmeyen ya da engelli olan şüpheli, sanık, mağdur veya tanık için görevlendirilen tercümanın giderleri, yargılama gideri sayılmaz ve bu giderler Devlet Hazinesince karşılanır.

⁷⁵ "Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Maddede geçen "adil yargılanma" ifadesi, 03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun ile Anayasa'ya eklenmiştir. Anayasa'da adil yargılanma hakkının kapsamı düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriğinin, Sözleşme'nin "Adil yargılanma hakkı" kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerekir." Ayrıntılı bilgi için bkz. Onurhan Solmaz Başvurusu, Başvuru No: 2012/1049, Karar Tarihi: 26.03.2013.

⁷⁶ İnceoğlu, a.g.k., s.318.

Bu sebeple adil yargılanma hakkının icrai olarak hüküm altına alındığı ve uygulanmasının sağlandığı kanun CMK'dır.⁷⁷⁻⁷⁸

Suç isnadının bildirilmesine yönelik uygulamalar CMK kapsamında düzenlenmekle birlikte Anayasa Mahkemesine göre AİHS m.6/3-a kapsamında düzenlenen suç isnadının bildirilmesi yükümlülüğü, iddia makamı olarak Cumhuriyet Başsavcılığının kamu davası açılmasına yönelik düzenleyeceği iddianamenin sanığa tebliği suretiyle yapılmalıdır. Aşağı bölümlerde ayrıntısı ile işleneceği üzere iddianame temelde kişinin işlediği değerlendirilen suçun isnat edildiği metindir. Bu kapsamda iddianamenin tebliği suretiyle kişi kendisine yöneltilen suçlamaların sebep ve mahiyetini tam manasıyla anlayabilecektir. AYM'de bu tebliğ ile kişinin kendisine yöneltilen suç isnadını öğrendiğini varsaymaktadır.⁷⁹

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun öngördüğü sisteme göre Cumhuriyet savcısı bir suçun işlendiğini öğrenmesi üzerine emrindeki kolluk kuvvetleri marifeti ile suçun işlenip işlenmediğini araştırmaya başlanmaktadır.⁸⁰ Soruşturma neticesinde Cumhuriyet savcısı suçun işlendiği hususunda yeterli şüphenin varlığına kanaat getirmesi durumunda kişi hakkında yetkili ve görevli mahkemeye hitaben iddianame düzenleyerek⁸¹ kişinin cezalandırılmasını istemektedir.⁸²

⁷⁷ Örneğin CMK Madde 149/1: Şüpheli veya sanık, soruşturma ve kovuşturmanın her aşamasında bir veya birden fazla müdafinin yardımından yararlanabilir; kanunî temsilcisi varsa, o da şüpheliye veya sanığa müdafî seçebilir.

⁷⁸ B. Öztürk vd. (2022). Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku. 16. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.124.

⁷⁹ Ali Kemal Tekin Başvurusu, Başvuru No: 2014/875, Karar Tarihi: 02.02.2017.

⁸⁰ CMK Madde 160 - (1) Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir suretle bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere hemen işin gerçeğini araştırmaya başlar. (2) Cumhuriyet savcısı, maddî gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrindeki adli kolluk görevlileri marifetiyle, şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür.

⁸¹ CMK Madde 170 /2: Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler.

⁸² F. Yenisey ve A. Nuhoglu. (2024) Ceza Muhakemesi Hukuku. 12. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.555; Y. Ünver ve H. Hakeri. (2024). Ceza Muhakemesi Hukuku. 23. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, s.524; N. Centel ve Zafer, 2022, a.g.k., s.550.

Yukarıda belirtildiği üzere AİHS suç isnadının bildirilmesi hususunda özel bir şekil şartı aranmamıştır. Ancak CMK'm.170'e göre iddianame yazılı bir şekilde hazırlanmalı ve mahkeme tarafından sanığa tebliğ edilmelidir. Cumhuriyet Başsavcılığının hazırlamış olduğu iddianamede aşağı bölümde ayrıntıları yazılı iddianamenin tüm unsurları bulunmalıdır. Aksi halde mahkeme tarafından iddianamenin iadesine karar verilebilecektir. Tüm şartları sağlayan iddianameler ise mahkeme tarafından kabul edilerek sanığa tebliğ edilecektir.⁸³

CMK'nın 176. maddesinde mahkemenin iddianamenin kabulü sonrası sanığa nasıl tebliğ edileceği hususunda geniş bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre mahkeme iddianamenin kabulü sonrası bir duruşma günü belirleyecek ve bu duruşma günü için sanığı davet edecektir. Yapılacak bu davet çağrı kâğıdı çıkarılmak suretiyle yapılacak ve Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından kişi hakkında dava açılmasını sağlayan iddianame de bu çağrı kâğıdına eklenerek sanığa tebliğ edilecektir. Ayrıca sanığın telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi iletişim adreslerinin dosyada bulunması halinde bu adreslere de bildirim yapılacaktır.⁸⁴

İddianamenin sanığa tebliğ edilmesi suç isnadının öğrenilmesi hakkı kapsamında büyük öneme sahiptir. Sanığın üzerine atılı suçlamaları öğrenmesi, buna bağlı olarak savunmasını en iyi şekilde hazırlaması için imkân sağlanması iddianamenin tebliği suretiyle sağlanmaktadır. Bu bağlamda iddianamenin sanığa tebliğ edildiği tarih ile mahkemenin duruşma tarihi arasındaki süre de savunma hakkının kısıtlanmaması açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple CMK'nın 176. maddesinde sanığa iddianamenin tebliğ edildiği tarih ile duruş-

⁸³ Özbek vd., 2020, a.g.k., s.487.

⁸⁴ CMK m.176: 1) İddianame, çağrı kâğıdı ile birlikte sanığa tebliğ olunur. Ayrıca, iddianameye ilişkin bilgiler ve duruşma tarihi; telefon, telgraf, faks, elektronik posta gibi iletişim bilgilerinin dosyada bulunması hâlinde bu araçlardan yararlanılmak suretiyle de bildirilir, ancak çağrı kâğıdına bağlanan sonuçlar bu durumda uygulanmaz. (2) Tutuklu olmayan sanığa tebliğ olunacak çağrı kâğıdına mazereti olmaksızın gelmediğinde zorla getirileceği yazılır. (3) Tutuklu sanığın çağırılması duruşma gününün tebliği suretiyle yapılır. Sanıktan duruşmada kendisini savunmak için bir istemde bulunup bulunmayacağı ve bulunacaksa neden ibaret olduğunu bildirmesi istenir; müdafii de sanıkla birlikte davet olunur. Bu işlem, tutuklunun bulunduğu ceza infaz kurumunda cezaevi kâtibi veya bu işle görevlendirilen personel yanına getirilerek tutanak tutulmak suretiyle yapılır.

ma günü arasında en az 1 haftalık süre olması gerektiğini düzenlemiştir.⁸⁵ Burada iki husus önem arz etmektedir. Öncelikle iddianamenin tebliğinden kasıt ile iddianamenin sanığın eline ulaştığı tarih anlaşılmalıdır. Dolayısıyla mahkeme tarafından iddianamenin ne zaman gönderildiği hususu önem arz etmemektedir.⁸⁶ Örneğin mahkeme duruşmadan 1 ay önce iddianameyi sanığa göndermiş ancak muhtelif sebeplerden dolayı iddianame duruşma gününden 5 gün önce sanığa tebliğ edilmiş ise sanığın talebi ile mahkeme tarafından ilk duruşmada yargılama yapılamaması ve duruşmanın ileri bir tarihe ertelenmesi gerekmektedir.⁸⁷

İddianamenin tebliği ile ilgili ikinci önemli husus kanun tarafından belirlenen bir haftalık sürenin asgari olarak bulunması gereken süre olmasıdır. Yani mahkeme tarafından 1 haftalık süreden daha fazla bir süre belirlenebilmektedir. Hatta bazı durumlarda mahkeme tarafından bir haftalık süreden daha uzun bir süre belirlenmesi zorunlu olabilmektedir. Burada AİHS ve AİHM tarafından belirlenmiş bir süre bulunmadığı ve AİHM'e göre iddianame ile duruşma arasında bulunması gereken sürenin dosyanın durumuna göre belirlenmesi gerektiği görüşüne dikkat çekmek gerekmektedir. Dolayısıyla örneğin 200 klasör büyüklüğünde binlerce sayfalık iddianameden oluşan bir dava dosyasının iddianamesinin tebliği ile duruşması arasında bulunması gereken makul sürenin bir haftadan uzun olması gerektiği ve mahke-

⁸⁵ CMK m.176/4: Yukarıdaki fıkralar gereğince, çağrı kâğıdının tebliğiyle duruşma günü arasında en az bir hafta süre bulunması gerekir.

⁸⁶ H. Karakehya. (2022). Ceza Muhakemesi Hukuku. Ankara: Nisan Kitabevi Yayınları, s.509.

⁸⁷ "5271 sayılı CMK'nın 176/1 maddesi gereğince "iddianamenin çağrı kâğıdı ile birlikte sanığa tebliğ edilmesi" gerektiği, somut olayda tebligatın yapılamadığı, kolluk araştırması sonucunda sanığın Giresun Kapalı Cezaevinde başka suçtan tutuklu bulunduğu tespit edildiği, savunmasının alınması için 20.04.2009 tarihli oturumda talimat mahkemesine yazı yazılmasına karar verildiği, buna rağmen sanığın aynı gün mahkemeye geldiği ve sorgusunun yapıldığının anlaşılması karşısında, ilk defa sorgusu sırasında okunan iddianame ile sorgu arasında en az bir hafta süre bulunması gerektiğine ilişkin, 5271 sayılı CMK'nın 176/4 maddesine aykırı davranılması ve aynı Yasanın 190/2 maddesi uyarınca duruşmaya ara verilmesini isteme hakkı olduğunun sanığa hatırlatılmaması suretiyle yasaya aykırı şekilde savunma hakkının kısıtlanması (usul ve yasaya aykırıdır.)" Ayrıntılı bilgi için bkz. Yargıtay 2. Ceza Dairesi, Esas No: 2011/29408, Karar No: 2013/16581, Karar Tarihi: 19.06.2013. <https://karararama.yargitay.gov.tr>

me tarafından kanunda belirtilen sürenin verilmesi halinde adil yargılanma hakkının ihlal edilmiş olacağı ifade edilebilir. Bu aşamada mahkemenin uygulaması her ne kadar CMK kapsamında hukuki olarak değerlendirilse de Anayasa m.90/5 delaletiyle AİHS m.6 kapsamında hukuki olmayan bir işlem olarak kabul edilmelidir. Bu kapsamda mahkemeler tarafından iddianamenin tebliği ile duruşma günü verilmesi arasında dosyanın durumuna göre sanıklar açısından savunmalarını hazırlayabilecekleri makul bir sürenin belirlenmesi gerekmektedir.⁸⁸

Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre sanığın müdafisinin bulunması durumunda iddianame sanığın yanında müdafisine de tebliğ edilir.⁸⁹ Bu sayede savunma makamının savunmalarını hazırlaması için gerekli ortam hazırlanmış olur.⁹⁰ Bununla birlikte savunma makamına duruşmadan önce savunmasını sağlamlaştırması adına bir takım hak ve yetkiler de verilmiştir. Bunlar duruşma gününden en az beş gün önce tanık ve bilirkişilerin davet edilmesini sağlama, savunma delillerinin toplanması gibi haklardır.⁹¹

Duruşmanın başlaması ile birlikte mahkeme iddianamenin dayanağını oluşturan eylemleri, hukuki nitelmesini ve delilleri sanığa anlatarak suç isnadını öğrenme hakkı açısından önemli bir adım daha atar.⁹² Bu madde hükmü AİHM tarafından kabul edilen isnadı haber verme yükümlülüğünden daha geniş bir şekilde düzenlenmiştir. AİHM'in sanığın aleyhindeki delillerin sanığa bildirilmesini gerekli görmemesine rağmen CMK'nın iddianame kapsamındaki delillerin ilk duruşmada sanığa bildirilmesini düzenlemesi AİHS'den daha geniş bir uygulama öngördüğünü göstermektedir.⁹³

CMK 191/3-b maddesi 2016 yılında 6763 sayılı Kanun ile değiştirilmiş ve yukarıda belirtilen haline dönüştürülmüştür. Değişiklik öncesindeki düzenleme iddianamenin duruşma esnasında okunması

⁸⁸ C. Şahin ve N. Göktürk. (2022). Ceza Muhakemesi Hukuku II. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.96.

⁸⁹ CMK m.176/3: "... müdafii de sanıkla birlikte davet olunur."

⁹⁰ Centel ve Zafer, 2022, a.g.k., s.778.

⁹¹ Esasında çalışma konumuzun dışında AİHS 6/3-b-d maddelerini daha çok ilgilendiren bu haklar suç isnadını öğrenme hakkı ile de ilgilidir.

⁹² CMK m.191/3-b: İddianame veya iddianame yerine geçen belgede yer alan suçlamanın dayanağını oluşturan eylemler ve deliller ile suçlamanın hukuki nitelendirmesi anlatılır,

⁹³ Erşan, 2023, a.g.k., s.123-124.

gerektiğini hüküm altına almıştı. Ancak bu hükmün uygulanması esnasında binlerce sayfalık iddianamelerin okunması ile yargılamaların gereksiz uzamasına sebebiyet verildiğinin anlaşılması ile mezkûr değişiklik yapılmış ve sadece iddianamenin gerekli yerlerinin sanığa anlatılması yoluna gidilmiştir.⁹⁴

Sonuç olarak iddianame Türk hukukunda suç isnadını sağlayan temel belge olması hasebiyle, AİHS m.6/3-a kapsamında tanımlanan suç isnadını öğrenme hakkı kapsamında büyük bir öneme sahiptir. Dolayısıyla suç isnadını öğrenme hakkının Türk hukuku açısından iddianame ve bu iddianamenin sanığa bildirilmesi çerçevesinde şekillendiği ifade edilebilir. Ancak bu iddianamenin sahip olması gereken birtakım özellikleri ve niteliği de bulunmaktadır. Bu nitelikte bulunmayan iddianameler sanığa yeteri şekilde bildirilse bile suç isnadını bildirme vasfı taşınamaması sebebiyle AİHS m.6/3-a kapsamında yeterli bir bildirimin yapıldığından bahsedilemeyecektir. Dolayısıyla bu vasıfta olmayan iddianamelerin varlığı durumunda adil yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşılabilecektir.

A. İddianamede Bulunması Gereken Unsurlar

Cumhuriyet Savcısı tarafından yapılan soruşturma neticesinde suç şüphesi altındaki kişinin suçu işlediği hususunda yeterli şüphenin varlığı halinde iddianame düzenlenerek kişinin cezalandırılması istenilmektedir. Bu aşamada davayı açan belge olarak iddianame esas alınmakta ve tüm yargılama boyunca muhakeme işlemleri iddianame çerçevesinde yürütülmektedir.⁹⁵

Keza hüküm aşamasında da hüküm iddianamede unsurları gösterilen fiil ve fail hakkında verilmektedir.⁹⁶ Dolayısıyla mahkemenin iddianamede gösterilen fiil ve fail ile bağlı olması iddianamenin kişinin üzerine atılı suçu göstermesi noktasında ayrıntılı olmasını gerektirmektedir.⁹⁷

⁹⁴ A. B. Baytaz, (2021). Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Dinlenilme Hakkı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.124.

⁹⁵ Centel ve Zafer, 2022, a.g.k., s.623.

⁹⁶ CMK m. 225: Hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir.

⁹⁷ Feyzioğlu, 2004, a.g.k., s.110; Erşan, 2023, a.g.k., s.117.

Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından tanzim edilecek iddianamede bulunması gereken ayrıntının ölçütüne dair Ceza Muhakemeleri Kanunu 170. maddesinde geniş bir düzenlemeye yer vermiştir. Buna göre hazırlanan iddianamede;

- Şüphelinin kimliği,
- Müdafii,
- Maktul, mağdur veya suçtan zarar görenin kimliği,
- Mağdurun veya suçtan zarar görenin vekili veya kanunî temsilcisi,
- Açıklanmasında sakınca bulunmaması halinde ihbarda bulunan kişinin kimliği,
- Şikâyetle bulunan kişinin kimliği,
- Şikâyetin yapıldığı tarih,
- Yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri,
- Yüklenen suçun işlendiği yer, tarih ve zaman dilimi,
- Suçun delilleri,
- Şüphelinin tutuklu olup olmadığı; tutuklanmış ise, gözaltına alma ve tutuklama tarihleri ile bunların süreleri gösterilir.⁹⁸

Ayrıca iddianamede anlatılan olaylar ile mevcut delillerin ilişkilendirilerek açıklanacağı, suçu oluşturan olaylar ve deliller ile ilgisi bulunmayan bilgilere yer verilmeyerek iddianamelerin odak noktasının kaçırılmaması gerektiği düzenlenmiştir.

Kıta Avrupası hukuk sistemlerinde olduğu gibi ülkemizde de Cumhuriyet Savcısı suçun işlenip işlenmediği hususunu araştırırken sadece suç şüphesi altındaki kişinin aleyhine olan delilleri değil, aynı zamanda lehine olan delilleri de araştıracaktır. CMK'nın 225/5. maddesinde iddianamenin sonuç kısmında şüphelinin lehine olan delillerin de yazılması gerektiği belirtilmiştir.

Son olarak iddianamenin sonuç kısmında suç isnadı altındaki kişi hakkında istenilen ceza veya güvenlik tedbirlerinin açıkça belirtilmesi gerektiği düzenlenmiştir.

⁹⁸ Ceza Muhakemeleri Kanunu m.170/3.

Öğretide iddianamede bulunması gereken bilgilerin üç farklı kategoride değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunlardan birincisi olarak iddianamede suç isnadı altındaki kişinin kimliğine ilişkin bilgilerin yer alması, ikinci olarak suça konu fiilin yani olayın anlatılması, son olarak da kişi hakkında istenilen ceza veya güvenlik tedbirinin belirtilmesidir.⁹⁹

Kanuni düzenlemenin yukarı bölümlerde bahsi geçen ve AİHM'in isnat altındaki kişiye bildirilmesini istediği hususlar bakımından daha geniş bir düzenleme yaptığı ifade edilebilir. AİHM'e göre aslanan kişinin ne ile suçlandığının kesin ve net bir şekilde açıklanmasıdır. Bu sebeple iddianame kapsamında kişiye isnat edilen eylemin "kime karşı", "nerede", "ne zaman" ve "nasıl" işlendiğinin gösterilmesi suç isnadının bildirilmesi için yeterlidir.¹⁰⁰ AİHM ayrıca kişi aleyhindeki delillerin bildirilmesine gerek olmadığını ifade etmektedir.¹⁰¹ Bunun yanında CMK m.170 düzenlemesi ile kişi aleyhindeki delillerin de olaylar ile ilişkilendirilerek iddianamede gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir.

İddianame Cumhuriyet Savcısının kararı olması sebebiyle gerekçeli olmak zorundadır. Halihazırda öğretide CMK m.170 düzenlemesinin iddianamenin gerekçeli olma zorunluluğunu temin etmek maksadı ile bu şekilde düzenlendiği ifade edilmiştir.¹⁰²

B. İddianamenin İadesi Kurumu

Cumhuriyet Savcısının düzenlediği iddianame ile kişi hakkında açılan dava kapsamında, kişi sanık sıfatını almakta ve hakkında yargılama başlamaktadır. Bu kapsamda iddianame düzenlenmesi dahi kişi hakkında başlı başına bir kişilik haklarına müdahaleyi doğurmaktadır.

⁹⁹ Centel ve Zafer, 2022, a.g.k., s.559 vd.; Erşan, 2023, a.g.k., s.118.

¹⁰⁰ "Suçlamadan haberdar edilme, gecikmeksizin "zamanında" ve "detaylı" olmalıdır. Bilgilendirmenin, suçlamanın "sebebi"ni, başka bir ifadeyle suçlamanın dayanağı olan maddi gerçekleri (isnat edilen eylemleri) ve suçlamanın "niteliği"ni, diğer bir ifadeyle maddi gerçeklerin hukuki nitelendirmesini içermesi gerekir." (Pélissier ve Sassi/Fransa [BD], 51; Mattocci/İtalya, B. No: 23969/94, 25.07.2000, § 59).

¹⁰¹ Collozza ve Rubinat/İtalya (Komisyon Kararı), Başvuru No: 9024/80, Karar Tarihi: 05.05.1983. Ayrıntılı bilgi için bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2021). AİHS 6 Rehberi – Adil yargılanma hakkı (ceza hukuku yönü). Avrupa Konseyi Yayınları, s.78.

¹⁰² Yenisey ve Nuhoglu, 2016, a.g.k., s.684; Centel ve Zafer, 2022, a.g.k., s.561.

Bu sebeple iddianamenin suç isnadında bulunmaya uygun olup olmadığına değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁰³ İşte bu değerlendirmenin yapıldığı aşamanın adı iddianamenin değerlendirilmesi diğer ismi ile ara muhakeme aşamasıdır.

Bu kapsamda mahkeme Cumhuriyet Başsavcılığının düzenlemiş olduğu iddianamenin kendisine gelmesine müteakip 15 gün içerisinde iddianamenin iadesi şartlarının oluşup oluşmadığını inceleyecek, aşağıda belirtilen şartların varlığına kanaat getirmesi halinde 15 gün içerisinde iddianameyi Cumhuriyet Başsavcılığına iade edecektir. Bu durumda kişi hakkında kamu davası başlamamış olacak ve kişi hakkında açılmış bir davadan da bahsedilemeyecektir.¹⁰⁴ Bu sayede kişilerin lekelenmeme hakkı daha geniş bir suretle güvence altına alınmış olacak ve gereksiz suçlamaların önüne geçilmiş olacaktır.

İddianamenin iadesi kurumu 04.04.1929 tarih ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK) döneminde var olmayan 04.12.2004 tarih ve 5271 sayılı CMK ile hukuk hayatımıza girmiş bir uygulamadır. Bu uygulama ile önceki dönemde karşılaşılan yetersiz iddianamelerin önüne geçilmek istenilmiştir. Gerçekten de önceki dönem uygulamalarına bakıldığında ceza davalarının iddianamenin düzenlenmesi ile başladığı, ancak iddianamelerin yetersiz olduğu durumlarda mahkeme tarafından delil toplanmaya çalışıldığı, bu durumun da yargılamaların uzamasına sebep olduğu görülmektedir. İddianamenin değerlendirilmesi aşaması ile iddianamenin kabule şayan olup olmadığı incelenen belirli eksikliklerin olması durumunda iddianame iade edilerek gereksiz yargılama sürelerinin önüne geçilecektir.¹⁰⁵

İddianamenin iadesi mahkeme tarafından ancak CMK'nın 174. maddesinde düzenlenen şartların varlığı halinde mümkün olabilmektedir. Buna göre;

- CMK'nın 170. maddesinde sayılan ve iddianamede bulunması gereken unsurların yokluğu halinde,

¹⁰³ Ö. Gültekin (2011). İddianame ve İddianamenin İadesi. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.304.

¹⁰⁴ Erşan, 2023, a.g.k., s.119; Gültekin, 2011, a.g.k., s.305; Centel ve Zafer, 2022, a.g.k., s.625; Ünver ve Hakeri, 2015, a.g.k., s.549.

¹⁰⁵ A. B. Uğur (2018). İddianame ve İddianamenin İadesi. Ankara: Adalet Yayınevi, s.85-86; Centel ve Zafer, 2022, a.g.k., s.623; Yenisey ve Nuhoglu, 2016, a.g.k., s.685.

- Suçun sübutuna doğrudan etki edecek mevcut bir delilin toplanmadan iddianame düzenlenmesi halinde,
- Önödeme veya uzlaştırmaya ya da seri muhakeme usulüne tâbi olduğu soruşturma dosyasından açıkça anlaşılan işlerde önödeme veya uzlaştırma ya da seri muhakeme usulü uygulanmaksızın iddianame düzenlenmesi halinde,
- Soruşturma veya kovuşturma yapılması izne veya talebe bağlı olan suçlarda izin alınmaksızın veya talep olmaksızın iddianame düzenlenmesi halinde mahkeme iddianamenin iadesine karar verebilmektedir.¹⁰⁶

Mahkeme tarafından sayılan eksikliklerin iddianamede bulunmadığına kanaat getirilmesi halinde iddianamenin kabulü kararı verilir ve iddianame sanığa tebliğ edilerek yargılama işlemlerine başlanır. 15 günlük süre içerisinde mahkeme tarafından iddianamenin kabulü ya da iadesi yapılmadığı durumlarda iddianame kabul edilmiş varsayılır. Bu duruma öğretide otomatik kabul ismi verilmektedir.¹⁰⁷

İddianamenin iadesi kurumu suç isnadının öğrenilmesi hakkı bakımından önem arz etmektedir. Yukarı bölümlerde görüleceği üzere suç isnadını öğrenme hakkı kapsamında belirli unsurların iddianame ile sanığa bildirilmesi gerektiği kabul edilmektedir.¹⁰⁸ Sanığın üzerine atılı suçlamanın sebep ve mahiyetini yeteri şekilde öğrenmesi ile savunma hakkını tam manasıyla kullanabilmekte ve adil bir yargılanmanın ortaya çıkmasına imkân sağlanmaktadır. İşte bu noktada iddianamenin, suç isnadını bildirme yükümlülüğü kapsamında kabul edilen suçun sebep ve mahiyetini içermemesi durumunda, iadesi suretiyle kişilerin suç isnadını öğrenme hakkı koruma altına alınmaktadır. Bu kurum sayesinde kişilerin kendilerine isnat edilen suç hakkında yetersiz bilgi içeren iddianamelerin davayı açan belge olmasının önüne geçilmekte ve Cumhuriyet Başsavcılığı yeniden tüm unsurları içeren bir iddianame düzenlenmeye zorlanmaktadır.

¹⁰⁶ Ceza Muhakemeleri Kanunu m.174/1.

¹⁰⁷ Ünver ve Hakeri, 2015, a.g.k., s.690.

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. 2.3.2.İsnadın Sebep ve Mahiyeti.

V. İSNADIN MAHİYETİ KAPSAMINDA İDDİANAMEDE BULUNMASI GEREKEN HUSUSLAR

Yukarı bölümlerde açıklandığı üzere iddianame başta suç isnadını bildirme hakkı olmak üzere adil yargılanma hakkı açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu haliyle bir iddianamenin nasıl olması gerektiğine dair hususlar da adil yargılanma hakkı açısından önem arz etmektedir.

Öncelikle iddianame Cumhuriyet Savcısı tarafından kişi hakkında yapılacak soruşturma sonucunda ancak kişinin suçu işlediğini gösterir yeterli delil ve şüphenin mevcudiyeti halinde yazılı olarak düzenlenecektir.¹⁰⁹ AİHS ve AİHM kişiye yapılacak suç isnadının bildirilmesine dair özel bir şekil şartı aramasa da bildirimin yazılı yapılması Türk hukuku açısından suç isnadının öğrenilme hakkına dair daha sağlam bir koruma sağlamaktadır.¹¹⁰

İddianamenin içeriği kısmında bir iddianamede bulunması gereken temel konulardan ilki sanığın kimliğine ilişkin bilgilerdir. Bu husus suç isnadı altındaki kişilerin net bir şekilde ortaya koyulması açısından önemlidir.¹¹¹ Keza CMK'nın 225/1. maddesine göre “*Hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir.*” Buna göre mahkeme yargılama aşamasında iddianame kapsamında hakkında dava açılan kişiler ile birlikte suçu işleyen başka bir kişiyi de tespit etmesi durumunda dosyaya konu fiil hakkında açılmış bir dava bulunduğundan bahisle yeni tespit edilen kişi hakkında yargılama yapamayacaktır. Bu haliyle iddianamelerin sadece fiil açısından değil fail açısından da belirleyici olduğu, bu hususun suç isnadını öğrenme hakkı kapsamında önem arz ettiği ifade edilebilir.

İddianame içeriğinde bulunması gereken bir diğer önemli husus suç teşkil eden eylemin kendisidir. AİHS ve AİHM cezalandırmanın sebebini, suç isnadının bildirilmesi kapsamında mutlak bildirilmesi gereken konulardan biri olarak kabul etmektedir. Bu haliyle iddianame kapsamında suç isnadı altındaki kişinin suç oluşturduğu değer-

¹⁰⁹ CMK m.170/2: Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler.

¹¹⁰ “Madde 6/3-a, sanığın kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve nedeninden haberdar edilme şekliyle ilgili herhangi bir özel resmi şart getirmez.” (Pélissier ve Sassi/Fransa [BD], § 53; Drassich/İtalya, § 34; Giosakis/Yunanistan (no. 3), § 29)

¹¹¹ Özbek vd., 2020, a.g.k., s.470.

lendirilen eyleminin açık ve net bir şekilde yazılması gerekmektedir. Buradaki netliğin ölçüsünün ne olduğuna ilişkin AİHM vermiş olduğu bir kararında isnat edilen eylemin “kime karşı”, “nerede”, “ne zaman” ve “nasıl” işlendiğinin gösterilmesinin suç isnadının bildirilmesi açısından yeterli olduğuna hükmetmiştir.¹¹² Benzer şekilde CMK’nın 170. maddesinde, kişi hakkında cezalandırılması istenilen eylemlerin, yer, tarih ve zaman dilimi belirtilmek suretiyle iddianamede yazılması gerektiğini belirtmiştir.

Bununla birlikte iddia makamının suçun mahiyeti ve niteliğine ilişkin değerlendirmesi de mutlak anlamda iddianamede yer alması gereken bir başka husustur. Suç isnadının bildirilmesi yalnızca suça konu eylemin bildirilmesi manasına gelmemektedir. Keza AİHM vermiş olduğu kararlarında iddia makamının suça ilişkin değerlendirmesinin suç isnadının bildirilmesi kapsamında yer alması gerektiğine hükmetmiştir.¹¹³ Bu durumun altında yatan gerekçe sanığın suçlandığı eylemin yanında hangi suç ile suçlandığını bilmesi ve savunmasını buna göre hazırlamasına imkân sağlanmasıdır. CMK’da da durum benzer şekilde düzenlenmiştir.¹¹⁴

Suç isnadını öğrenme hakkı ile ilgili olarak AİHM vermiş olduğu kararlarında isnadın bildirilmesi sırasında kişiye isnadın dayandığı delillerin bildirilmesinin zorunlu olmadığına hükmetmiştir.¹¹⁵ Ancak

¹¹² “Suçlamadan haberdar edilme, gecikmeksizin “zamanında” ve “detaylı” olmalıdır. Bilgilendirmenin, suçlamanın “sebebi”ni, başka bir ifadeyle suçlamanın dayanağı olan maddi gerçekleri (isnat edilen eylemleri) ve suçlamanın “niteliği”ni, diğer bir ifadeyle maddi gerçeklerin hukuki nitelendirmesini içermesi gerekir.” (Pélissier ve Sassi/Fransa [BD], 51; Mattocci/İtalya, B. No: 23969/94, 25.07.2000, § 59).

¹¹³ “Madde 6/3-a, sanığa, yalnızca işlediği iddia edilen fiilleri ve suçlamanın temelini kapsayan suçlamanın “nedeni” hakkında bilgilendirilme hakkı vermez, aynı zamanda bu fiillerin hukuki nitelendirmesini kapsayan suçlamanın “niteliği” hakkında bilgilendirilme hakkını da verir.” (Mattocchia/İtalya, § 59; Penev/Bulgaristan, §§ 33 ve 42).

¹¹⁴ CMK m.170/6: İddianamenin sonuç kısmında, işlenen suç dolayısıyla ilgili kanunda öngörülen ceza ve güvenlik tedbirlerinden hangilerine hükmedilmesinin istendiği, ... açıkça belirtilir.

¹¹⁵ “Madde 6 § 3 (a), sanığa, yalnızca işlediği iddia edilen fiilleri ve suçlamanın temelini kapsayan suçlamanın “nedeni” hakkında bilgilendirilme hakkı vermez, aynı zamanda bu fiillerin hukuki nitelendirmesini kapsayan suçlamanın “niteliği” hakkında bilgilendirilme hakkını da verir.” (Mattocchia/İtalya, § 59; Penev/Bulgaristan, §§ 33 ve 42).

Ceza Muhakemeleri Kanunu 170. maddesinde suçun delillerinin iddianamede gösterilmesinin zorunlu olduğunu düzenlemiştir. Bununla birlikte suçun delillerinin iddianamede anlatılan maddi olaylar ile ilişkilendirilmesi gerektiğini de hüküm altına almıştır.¹¹⁶ Bu haliyle CMK düzenlemesinin bu konuda AİHS'in m.6 kapsamında kabul edilen güvencelerinden daha fazla bir koruma sağladığı ifade edilebilir.

Adil yargılanma hakkının ve suç isnadını öğrenme hakkının temelinde yatan düşüncenin suç isnadı altındaki kişilerin savunmalarını daha iyi yapmalarına imkân hazırlamak olduğu nazara alındığında üzerlerine atılı suçun delillerini bilmelerinin savunma imkanlarını genişleteceği açıktır. Bu kapsamda CMK'nın suçun delillerinin iddianamede olaylar ile ilişkilendirilerek belirtileceğine dair hükmünün adil bir yargılanma ve savunma hakkı açısından önemli bir imkân ve koruma sağladığı ifade edilebilir.

CMK'nın mezkûr 170/4. maddesinde suçun delilleri ile olaylarının ilişkilendirilerek anlatılması gerektiğine dair düzenlemesi öğretide Cumhuriyet Savcısının iddianamede kişinin üzerine atılı suçun varlığını adeta kanıtlanması gerektiği şeklinde yorumlanmıştır.¹¹⁷ Özellikle eski CMUK döneminde gerek iddianamenin iadesi şeklinde bir kurumun olmaması gerekse de CMK m.170/4 gibi bir düzenlemenin olmaması sebebiyle zaman zaman uygulamada özensiz hazırlanmış iddianameler ile karşılaşılabilmekteydi. Bu iddianamelerde dosyanın müştekisi konumundaki kişilerin ifadelerine yer verilmekle yetinilmekte, bu iddiaların araştırılması, ispatlanması ve deliller ile olayların ilişkilendirilmesi yoluna gidilmemekte idi. İşte CMK m. 170/4 düzenlemesi ile kişiler hakkında tanzim edilen iddianamelerin kişilerin eylemlerini somutlaştırması ve suçun delilleri ile ilişkilendirilerek bir nevi suçun kanıtlanması yoluna gidilmiştir.¹¹⁸ Bu suretle kişilerin adil yargılanmaları yönünde önemli bir adım atıldığını ifade edebiliriz.

Cumhuriyet Savcısı iddianamesini tanzim ederken iddianame içeriğinde sanığın hangi eylemi, nerede, ne zaman, hangi araçlar ile

¹¹⁶ CMK m.170/4: İddianamede, yüklenen suçu oluşturan olaylar, mevcut delillerle ilişkilendirilerek açıklanır; yüklenen suçu oluşturan olaylar ve suçun delilleriyle ilgisi bulunmayan bilgilere yer verilmez.

¹¹⁷ Özbek vd., 2020, a.g.k., s.472.

¹¹⁸ Gültekin, 2011, a.g.k., s.229.

ve nasıl işlediğini ayrıntılı olarak anlatacak, ayrıca bu eylemleri ile hangi suça sebebiyet verdiğini ve hangi suçlardan cezalandırılmasını istediğini açık bir şekilde yazacaktır.¹¹⁹ Aksi halde iddianamede belirtilecek fiil hakkında dava açılmamış sayılacak, bu durumda ise CMK'nın 225/1 maddesi uyarınca suç isnadı altındaki kişi hakkında hüküm verilemeyecektir.¹²⁰ Bu durum aynı zamanda ceza muhakemesinin evrensel bir ilkesi olan “*Davasız yargılama olmaz*” ilkesinin de bir yansıması olarak ortaya çıkacaktır.¹²¹

Yargıtay Ceza Genel Kurulu 2013/14-658 Esas, 2014/330 Karar, 17.06.2014 tarih sayılı kararında¹²²;

“Soruşturma aşamasında elde ettiği delillerden ulaştığı sonuca göre iddianameyi hazırlamakla görevli iddia makamı, düzenlenen iddianame ile CMK'nın 225/1. maddesi uyarınca kovuşturma aşamasının sınırlarını belirlemektedir. Bu bakımdan iddianamede, yüklenen suçun unsurlarını oluşturan fiil/fiillerin nelerden ibaret olduğunun hiçbir tereddüte yer bırakmayacak biçimde açıklanması zorunludur. Böylelikle sanık iddianameden üzerine atılı suçun ne olduğunu hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde anlamalı, buna göre savunmasını yapabilmeli ve delillerini sunabilmelidir.” şeklindeki kararı ile iddianamede suç isnadı altındaki kişinin üzerine atılı suçun sebep ve mahiyetini bildirmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Keza karar içeriğinden görüleceği üzere suçun sebep ve mahiyetini açıklamayan iddianamelerin iddianame olarak kabul edilemeyeceği belirtilmiştir.

Uygulamada zaman zaman bazı iddianamelerin suçun sebep veya mahiyetini/niteliğini belirtmesi noktasında eksiklik gösterdiği görülmektedir. Bu gibi durumlarda kanun yolu incelemesi sırasında Yargıtay veya ilgili BAM Ceza Dairesi sıklıkla davaya konu iddianamenin iddianame vasfında olmadığı, bu sebeple ortada usulüne göre açılmış bir dava bulunmadığı ve mahkeme tarafından karar verilemeyeceğine

¹¹⁹ Örneğin “şüphelinin 26.10.2023 tarihinde ... sayılı adreste bulunan ikametinin önündeki bisikleti müştekinin rızası hilafına alarak olay yerinden kaçtığı, bu suretle üzerine atılı hırsızlık suçunu işlediğinin değerlendirildiği,” şeklinde suçun yer, zaman, işleniş şekli ve hukuki niteliğini içerir bir isnatta bulunması gerekmektedir.

¹²⁰ CMK m.225/1: Hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir.

¹²¹ Gültekin, 2011, a.g.k., s.229.

¹²² Mezkûr sayılı karar UYAP sistemi üzerinden temin edilmiştir.

dair kararlar vermektedir. Benzer bir olayda Yargıtay 9. CD. 2022/8672 Esas, 2022/9546 Karar, 26.10.2022 Tarih sayılı kararında¹²³:

“Yargıtay Ceza Genel Kurulunun Dairemizce de benimsenen 12.03.1990 gün ve 1990/8-3-70, 09.10.2007 gün ve 2007/11-44-200, 17.06.2014 gün ve 658-330 sayılı kararlarında da belirtildiği üzere, dava konusu yapılan eylemin iddianamede açıkça ve bağımsız olarak gösterilmesi gerektiği, aksine uygulamanın hangi eylemden dolayı dava açıldığı ve hangi iddiaya karşı savunma yapılacağı hususlarında karşılığa neden olacağı gözetildiğinde, ilk derece mahkemesi tarafından gerçekleştirilen yargılamada Cumhuriyet Başsavcılığınca düzenlenen 07.10.2020 tarihli iddianame ile sanık hakkında müsnet suçun işlenme şekli ile eylemin delillerle ilişkilendirilmesine dair herhangi bir tespiti dayalı anlatım ve buna göre usulüne uygun açılmış dava bulunmadığı gibi esasen bu eksikliğin de ancak yeni bir kamu davası açılması suretiyle giderilebileceği nazara alınmadan mevcut iddianameye göre hüküm kurulması...(usul ve yasaya aykırıdır.)” şeklindeki kararı ile iddianamede suçun sebep ve mahiyetinin/niteliğinin yeteri şekilde gösterilmemesinin iddianame vasfını ortadan kaldıracığı ve bu gibi durumlarda mahkeme tarafından hüküm verilemeyeceğine karar vermiştir.¹²⁴

Benzer bir olayda Kayseri Bölge Adliye Mahkemesi, yerel Cumhuriyet Başsavcılığınca hazırlanan iddianamede, sanığın görülmekte olan başka bir dava dosyasında iki farklı duruşmasında farklı tanık ifadelerinde bulunduğu ve bu suretle üzerine atılı yalan tanıklık suçunun oluştuğu, şeklindeki değerlendirmesinin suçun sebep ve mahiyetini belirleme noktasında yeterli olmadığına ve usulüne uygun düzenlenmiş bir iddianameden bahsedilemeyeceğine dair değerlendirme yaparak yerel mahkeme hükmünü bozmuştur. İlgili karar kapsamında mahkeme bu eksikliğin Anayasa m. 90/5 delaletiyle AIHS m.6/3-a kapsamında düzenlenen adil yargılanma hakkının ve

¹²³ Mezkûr sayılı karar UYAP sistemi üzerinden temin edilmiştir.

¹²⁴ Benzer mahiyette birçok istinaf ve temyiz incelemesi kararı mevcuttur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Sakarya Bölge Adliye Mahkemesi 7. CD. 2023/1007 Esas, 2023/1147 Karar, 13.06.2023 Tarih sayılı kararı; Kayseri Bölge Adliye Mahkemesi 7. CD. 2023/1370 Esas, 2023/1347 Karar, 06.10.2023 Tarih sayılı kararı; İzmir Bölge Adliye Mahkemesi 10. CD. 2024/576 Esas, 2024/410 Karar, 20.02.2024 Tarih sayılı kararı; İzmir Bölge Adliye Mahkemesi 10. CD. 2024/180 Esas, 2024/300 Karar, 09.02.2024 Tarih sayılı kararı; Kayseri Bölge Adliye Mahkemesi 7. CD. 2023/1646 Esas, 2023/1704 Karar, 30.11.2023 Tarih sayılı kararı.

CMK'nın 225/1 maddesinin ihlali manasına geldiğini de değerlendirilmiştir.¹²⁵

Adil yargılanma hakkı ve suç isnadını öğrenme hakkı kapsamında iddianame içeriklerinin, yukarı paragraflarda belirtildiği şekilde suçun sebep ve mahiyetini belirleme noktasında açık ve ayrıntılı olması gerekmektedir. Aksi bir durumun Kayseri Bölge Adliye Mahkemesinin mezkûr kararında belirtildiği gibi AİHS m.6/3-a kapsamın-

¹²⁵ Kararın ilgili kısmı şu şekildedir: "CMK'nın 170/3-6 maddesi uyarınca iddianamede "yüklenen suç ve uygulanması gereken kanun maddeleri, mevcut delillerle ilişkilendirilerek yüklenen suçu oluşturan olaylar" gösterilecek, aynı kanunun 225. maddesine göre de hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilecektir. İddianame, sanığa isnat edilen ve suç sayılan maddi fiilleri, yerini, zamanını açıkça göstermeli, hukuki nitelendirmesi yapılan fiilin, kanunda karşılığı olan suç ve cezası hakkında bilgi içermelidir. Soruşturma evresinde elde ettiği kanıtlardan ulaştığı sonuca göre iddianameyi hazırlamakla görevli iddia makamı, CMK'nın 225/1. maddesi uyarınca kovuşturma aşamasının sınırlarını belirlemektedir. Bu bakımdan iddianamede yüklenen suçun unsurlarını oluşturan fiil/fillerin nelerden ibaret olduğunun hiçbir duraksamaya yer bırakmayacak biçimde açıklanması zorunludur. Böylelikle sanığın iddianameden üzerine atılı suçun ne olduğunu hiçbir kuşkuyla yer vermeyecek şekilde anlamalı, buna göre savunmasını yapabilmeli ve kanıtlarını sunabilmelidir. Isnat edilen suçun dayanağı olan maddi olaylar hakkında savunmasını yapabilecek şekilde sanığın bilgilendirilmemesi, Anayasanın 90, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin adil yargılanma hakkına ilişkin 6/3-a maddeleri ile CMK'nın 225/1. maddesine aykırılık teşkil edecektir.

Bu kapsamda; Sanık hakkında düzenlenen iddianamede, Kayseri 2. İş Mahkemesi'nin ... esas sayılı dosyasının ... tarihli celsesinde tanık olarak verdiği ifadesi ile Kayseri 2. İş Mahkemesi'nin ... esas sayılı dosyasının ... tarihli celsesinde verdiği ifadelerinin çelişkili olduğunun tespiti ile yetinilerek sanığın yalan tanıklık suçundan cezalandırılmasının talep edildiği, açık bir eylem tarifi ve anlatma yer verilmeyerek yöntemine uygun açılmış bir kamu davasının bulunmadığı anlaşılmakla, sanığın yalan tanıklık suçunun yargılamasının 1. celsesinde alınan savunmasında; hangi iş mahkemesinin duruşmasını kastettiği konusunda bir açıklık bulunmayacak şekilde; "duruşma beyanında tehdit ile tanıklık yaptırıldığına" dair beyanı da sanıktan açıkça sorularak hangi iş mahkemesindeki verdiği beyanını tehdit ile verdiği açıklattırılıp açık eylem tarifi ile iddiaya yer verilmek suretiyle CMK'nın 170. maddesine uygun şekilde kamu davası açılması sağlanarak, açılan kamu davasının iş bu dosyada birleştirilmesinden sonra, dosya kapsamındaki deliller birlikte değerlendirilip karar yerinde tartışılmak suretiyle sonucuna göre sanığın hukuki durumunun takdir ve tayininin gerektiği gözetilmeden, yargılamaya devam olunarak yazılı şekilde hüküm tesis olunmak suretiyle CMK'nın 225/1. maddesine muhalefet edilmesi...(usul ve yasaya aykırıdır.)" Kayseri Bölge Adliye Mahkemesi 7. CD. 2024/265 Esas, 2024/320 Karar, 22.02.2024 Tarih sayılı kararı.

daki adil yargılanma hakkı ve suç isnadını öğrenme hakkının ihlalini doğurması gündeme gelmektedir. Bu kapsamda iddianamelerin sevk maddeleri kısmına ceza Kanunu'nun ilgili maddesinin yazılmasının davanın açılması için yeterli olmadığı, ayrıca açıklamalar kısmında iddianameyi tanzim eden Cumhuriyet Savcısının olayların maddi ve hukuki içeriğine dair değerlendirmesinin de bulunması gerektiği ifade edilmelidir.

Yine her ne kadar iddianamede belirtilen eylemlerin yer ve zamanının açık bir şekilde belirtilmesi gerektiği gerek AİHM gerekse de CMK ve Yargıtay kararlarında belirtilmiş ise de uygulamada bazen suçun işlendiği yer ve zamanın kesin şekilde belirlenemediği durumlar ortaya çıkabilmektedir. Özellikle uzun süreli cinsel istismar suçlarında veya uzun yıllardır devam eden veya sıklıkla tekrarlayan suçlarda mağdurlar dahi kendilerine karşı işlenen eylem sayısını, tarih ve yerlerinin tamamını hatırlamayabilmektedir. Bu gibi durumlarda suç isnadı altındaki kişilerin eylemlerinin belirginleştirilmesi hususu sorun teşkil etmektedir. Nitekim AİHM benzer bir davada cinsel suç şüphelisinin üzerine atılı eylemlerin muğlak ve yer ve zaman bakımından belirsiz olması sebebiyle adil yargılanma hakkı bakımından ihlal kararına hükmetmiştir.¹²⁶ Bu gibi durumlarda sanığın üzerine atılı eylemlerin belirginleştirilmesine çalışılması, en azından suç isnadı altındaki kişinin olayı ve suçlamayı tam manasıyla anlayabilmesi ve diğer olaylardan ayırtırabilmesinin sağlanması gerekmektedir. Aksi halde kişilerin tam olarak haberdar olmadığı bir eylemden dolayı yargılamasının yapılması durumu ortaya çıkacaktır ki bu durum da adil yargılanma hakkının açık bir ihlalini doğuracaktır.

İddianamenin hazırlanmasına müteakip mahkeme tarafından iddianamenin değerlendirilmesi yapılacak ve bu aşamada iddianamenin suç isnadında bulunmaya uygun olmadığına kanaat getirilmesi halinde iddianame iade edilecektir. Bu haliyle iddianamenin iadesi

¹²⁶ Mattoccia/İtalya davası kapsamında sanığın üzerine atılı cinsel saldırı suçu ile ilgili olarak iddianamenin sanığın eylemlerini muğlak ifadeler ile anlatması, eylemlerin yer ve zaman bakımından iddianamede gösterilmemesi ve suçun işlendiği yer ve zaman konusunda çelişki bulunması sebebiyle AİHM suç isnadını öğrenme hakkı kapsamında hak ihlaline karar vermiştir. Mattoccia/İtalya davası kararı, Başvuru No. 23969/94, paragraf 62-72, ECHR (AİHM) 2000-IX, Ayrıntılı bilgi için bkz. Erşan, 2023, a.g.k., s.88.

kurumunun suç isnadının öğrenilmesi hakkı kapsamında bir koruma sağladığı ifade edilebilir.¹²⁷ Mahkemenin iddianamenin kabulüne karar vermesi halinde iddianamenin sanığa tebliği suretiyle sanığın suç isnadından haberdar olması sağlanacaktır.¹²⁸ Burada tebliğ görevi mahkemenin üzerinde olmakla birlikte suç isnadı altındaki kişiye doğrudan tebligat yapılmalıdır. Sadece hakkında dava açıldığının bildirilmesi ve iddianameye ulaşma imkanının sağlanması suretiyle pasif bir konumda yer almak adil yargılanma hakkı açısından ihlal sebebi olarak kabul edilmektedir.¹²⁹ Bu sebeple CMK'da iddianamenin çağrı kâğıdı ile sanığa tebliğ edilmesi gerektiği düzenlenmiştir.

Son olarak iddianamenin tebliği ile duruşma günü arasında CMK'ya göre en az 1 haftalık süre bulunmalıdır. Bu süre de adil yargılanma hakkı açısından önem arz etmektedir. AİHM vermiş olduğu kararlarında iddianamenin tebliği ile duruşma günü arasında sanığın kendisini savunmaya hazırlanması açısından makul bir süre belirlenmesi gerektiğine karar vermiştir.¹³⁰ Bu sebeple duruşma gününü belirlemeye yetkili mahkemenin dosyanın durumuna göre bir duruşma günü belirlemesi ve iddianameyi sanığa tebliğ etmesi adil yargılanma hakkının temini açısından önemlidir.¹³¹

¹²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. 3.2.İddianamenin İadesi Kurumu.

¹²⁸ Bilgi, sanık tarafından fiili olarak alınmak zorundadır, bilginin alındığına dair bir hukuki karine yeterli değildir (C./İtalya, Komisyon kararı).

¹²⁹ "Sanıkları bilgilendirme görevi tamamen iddia makamının üzerindedir ve savunmanın dikkatine sunmadan bilgi sağlayarak pasif bir şekilde bu görev yerine getirilemez." (Mattoccia/İtalya, § 65; Chichlian ve Ekindjian/Fransa, Komisyon raporu, § 71).

¹³⁰ "Sanığın/şüphelinin savunmasını hazırlamak için yeterli zamanı olup olmadığını değerlendirirken, davanın karmaşıklığı ve yargılamanın aşaması gibi yargılamanın mahiyetine özel önem verilmelidir." (Gregačević/Hırvatistan, § 51); "Sanıklara verilen zaman ve olanakların yeterliliği konusu, her bir özel durumun koşulları ışığında değerlendirilmelidir." (İglin/Ukrayna, § 65; Galstyan/Ermenistan, § 84).

¹³¹ "Sözleşme Madde 6 § 3 (b), uygun bir savunmanın iki unsuruyla, yani kolaylıklar ve zaman meselesi ile ilgilidir. Bu hüküm, sanık adına yapılan temel savunma faaliyetinin, davasını hazırlamak için "gerekli" olan her şeyi içerebileceği anlamına gelir. Sanık, yetkili mahkeme nezdinde ilgili bütün savunma argümanlarını ileri sürme kabiliyeti sınırlanmadan ve böylece yargılamanın sonucunu etkilemeden uygun bir şekilde savunmasını düzenleme olanağına sahip olmalıdır." (Can/Avusturya, Komisyon raporu, § 53; Gregačević/Hırvatistan, § 51).

SONUÇ

Adil yargılanma hakkı gerek Anayasa m. 36 kapsamında gerekse de Anayasa m.90/5 delaletiyle AİHS m.6 kapsamında Türk hukuk sisteminde kabul edilen ve tüm hukuk sisteminin uymak zorunda olduğu bir haktır. Bu hak esasında yargılama sonucunun adil olmasını değil, adil bir yargılama kapsamında hüküm verilmesini temin etmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple bu hakkın muhakeme işlemleri ile ilgili olduğu ifade edilebilir. Anayasa m. 36 kapsamında kabul edilen adil yargılanma hakkının sınır ve şartları belirlenmediği için bu hakkın kapsamının belirlenmesi noktasında AİHS m. 6 ve AİHM kararları belirleyici olmaktadır.

İddianame ise Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından yürütülen soruşturma neticesinde suç isnadı altındaki kişinin üzerine atılı suçu işlediği hususunda yeterli şüphenin oluşması durumunda mahkemeye hitaben yazılan ve suç isnadı altındaki kişinin cezalandırılmasının istenildiği belgedir. Bu çerçevede iddianame kapsamında kişinin işlediği iddia edilen eylemler ve hakkında istenilen cezaya dair bilgiler bulunmaktadır.

Adil yargılanma hakkı kapsamında iddianame kurumuna bakıldığında en fazla öne çıkan hakkın AİHS m.6/3-a kapsamında düzenlenen suç isnadının öğrenilmesi hakkı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda suç isnadı altındaki bir kişi *“Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek”* hakkında sahiptir. Sözleşmenin düzenlemesinden de görüleceği üzere bu hak kişinin suç isnadı altına girmesi evresi ile ilgilidir.

Suç isnadını öğrenme hakkı suç isnadı altındaki kişiler için bir hak konumunda iken suçu isnat eden devlet için bir yükümlülük konumundadır. Bu sebeple suç isnadını öğrenme hakkına öğretide suç isnadının bildirilmesi yükümlülüğü ismi de verilmektedir.

Türk ceza muhakemesi hukuku açısından kişilere suç isnat edilen aşama iddianame aşamasıdır. Cumhuriyet Başsavcılıkları tarafından tanzim edilecek iddianameler ile kişiler hakkında suç isnadında bulunulmakta ve kişilerin cezalandırılması istenilmektedir. Bu sebeple iddianamenin suç isnadını öğrenme hakkı kapsamında özel bazı niteliklere haiz olması gerekmektedir.

Öncelikle iddianameler suç isnadı altındaki kişinin kimliğini açık bir şekilde ortaya koymalı, herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermeyecek şekilde suçu şahsileştirmeli ve isnat altındaki kişiyi belirlemelidir.

İkinci olarak iddianameler suçlamanın sebebini yani suça konu olayı ayrıntılı bir şekilde anlatmalı, suç isnadı altındaki kişinin eylemini belirginleştirmelidir. Bu kapsamda suçun işlendiği yer, tarih ve zamanın açık bir şekilde ortaya konması, suça konu eylemin açık bir şekilde belirtilmesi gerekmektedir. Bu sayede suç isnadı altındaki kişi, hangi eylemi ile suçlandığını net bir şekilde anlayabilecek ve savunmasını bunun üzerine inşa edebilecektir.

İddianamede bulunması gereken bir diğer husus suçlamanın niteliği yani üzerine atılı eylemin hukuki değerlendirmesidir. Bu husus kişinin eylemi sebebiyle hangi suç ile suçlandığını bilmesi noktasında önem arz etmektedir.

İddianamenin suç isnadı altındaki kişinin eylemini ve hukuki niteliğini belirleme noktasında açık ve ayrıntılı olması da gerekmektedir. Soyut ve muğlak ifadeler ile kişilerin suçlanması adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelecektir. Bu kapsamda iddianamelerin sevk maddeleri kısmına ceza Kanunu'nun ilgili maddesinin yazılmasının suç isnadının yapılması ve kamu davasının açılması için yeterli olmadığı, ayrıca açıklamalar kısmında iddianameyi tanzim eden Cumhuriyet Savcısının olayların maddi ve hukuki içeriğine dair değerlendirmesinin de bulunması gerektiği ifade edilmelidir.

Keza CMK'nın 225/1. maddesinde "*Hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve faili hakkında verilir.*" şeklindeki düzenlemesi ile iddianamelerin yargılama aşamasında mahkemelerin sınırlarını belirlediği ve suç isnadı konusunda mahkemeleri bağladığı belirlenmiştir. Bu sebeple iddianamelerde gösterilen suçlamanın sebep ve mahiyetinin ayrıntılı şekilde belirlenmesi ve kişilerin hangi eylemleri sebebiyle hangi suçu işlediğinin iddia edildiğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Kişiler hakkındaki iddianamelerin suçlamanın sebep ve mahiyetini ayrıntılı olarak belirlemediği durumlarda tarafsız olarak yargılama yapması gereken mahkemenin suç isnadını somutlaştırması ve şekil vermesi ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu durumda hem iddia maka-

mının hem de yargılama makamının aynı kişide birleşmesi sonucunu ortaya çıkartacaktır ki bu hal mahkemelerin tarafsızlığı ve adil yargılanma hakkı açısından hak ihlali doğurabilecek bir durumdur.

AIHM'in suç isnadının öğrenilmesi hakkı kapsamında, kişilerin aleyhlerindeki delillerin öğrenilmesinin bu hak kapsamında olmadığına dair çeşitli kararları mevcuttur. Ancak CMK m.170/4 düzenlemesi ile suçun delillerinin suça konu olaylar ile ilişkilendirilerek iddianamede gösterilmesi gerektiğı düzenlenerek AIHS ve AIHM'in kabul ettiğı kriterlerden daha özgürlükçü bir düzenleme yapılmıştır. Bu kapsamda mezkûr madde düzenlemesinin suç isnadının öğrenilmesi hakkı kapsamında daha geniş bir güvence sağladığı ifade edilmektedir.

Bununla birlikte suç isnadı altındaki kişinin devletin resmi dilini bilmediğinin anlaşıldığı durumlarda iddianamenin tercüme edilerek suç isnadı altındaki kişiye tebliğ edilmesi gerekmektedir. Aksi durumda AIHM'in vermiş olduğı birçok kararında olduğı gibi suç isnadını öğrenme hakkı bakımından hak ihlalinin mevcudiyetinden bahsedilecektir. Ancak CMK kapsamında bu yönde bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Aynı şekilde uygulamada da mahkemeler tarafından bu yönde bir tercüme ve tebligat işlemi yapılmamaktadır. Bu sebeple ileri dönemlerde konunun AIHM'in önüne gitmesi halinde hak ihlali ve tazminat ihtimali gündeme gelebilecektir. Belirtilen sebeplerle iddianameyi tebliğ ile görevli mahkemenin suç isnadı altındaki kişinin Türkçe bilmediğine kanaat getirmesi durumunda iddianameyi tercüme ettirerek suç isnadı altındaki kişiye tebliğ etmesi adil yargılanma hakkı açısından daha uygun bir uygulama olacaktır.

Türk hukukunda suç isnadını öğrenme hakkı bakımından önem arz eden bir diğeri uygulama iddianamenin iadesi kurumudur. CMK'ya göre iddianamenin tanzim edilmesi ile birlikte ara muhake-me evresi başlamaktadır. Bu aşamada mahkeme iddianamenin suç isnadında bulunmaya uygun olup olmadığını araştırmakta ve belirli eksikliklerin varlığı halinde iddianameyi Cumhuriyet Başsavcılığına iade etmektedir. Bu halde kişi hakkında bir dava açılmamış olmaktadır. Bu sayede yukarı bölümlerde bahsedilen ve iddianamede bulunması gerekli unsurların olmadığı iddianamelerin kamu davasını açması engellenerek kişilerin suç isnadını öğrenme hakkı bakımından bir güvence tesis edilmektedir.

Sonuç olarak adil yargılanma ve suç isnadını öğrenme hakları kişilerin üzerlerine atılı suçu ve isnadı öğrenmeleri bakımından oldukça önemli iki haktır. Bu haklar sayesinde kişiler aleyhlerindeki isnatları tam ve ayrıntılı şekilde öğrenebilmekte ve kendilerini en iyi şekilde savunabilmektedirler. Aksi bir durum kişilerin ne ile suçlandıklarını net bir şekilde bilememeleri ve buna bağlı olarak kişilerin kendilerini yeteri şekilde savunamamaları sonucunu doğuracaktır. Bu halde de adil bir yargılanma yapıldığından bahsedilemeyecektir. Bu bakımdan iddianamelerin yukarıda belirtilen hususları ihtiva etmeleri ve belirtilen nitelikte olmaları adil yargılanma hakkı bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Kaynakça

Kitaplar

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. AİHS 6 Rehberi – Adil yargılanma hakkı (ceza hukuku yönü). Avrupa Konseyi Yayınları, 2021.
- Baytaç A. Batuhan, Ceza Muhakemesi Hukukunda Sanığın Hukuki Dinlenilme Hakkı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Centel Nur ve Zafer Hamide, Ceza Muhakemesi Hukuku. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2022.
- Çayan Gökhan, Adil Yargılanma Hakkı. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2016.
- Çelik Abdullah, Adil Yargılanma Hakkı Rehberi. Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2014.
- Donay Süheyl, İnsan Hakları Açısından Sanığın Hakları ve Türk Hukuku. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982.
- Doğru Osman ve Nalbant Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar. 2. Baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2013.
- Dutertre Gilles, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler. Almanya: Avrupa Konseyi Yayınları, 2003.
- Gözübüyük A. Şeref, Gölcüklü Feyyaz ve Saygılı Abdurrahman, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi. Ankara: Turhan Kitabevi, 2019.
- Gültekin Özkan, İddianame ve İddianamenin İadesi. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- İnceoğlu Sibel, Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 4. Ankara: Avrupa Konseyi Yayınları, 2018.
- İnceoğlu Sibel, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı : Kamu Ve Özel Hukuk Alanlarında Ortak Yargısal Hak Ve İlkeler. 4.Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2013.
- Karakehya Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku. Ankara: Nisan Kitabevi Yayınları, 2022.

- Kaşıkkara M. Serhat, Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.
- Özbek Veli Özer, Doğan Koray ve Bacaksız Pınar. Ceza Muhakemesi Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Öztürk Bahri, Tezcan Durmuş, Erdem Mustafa Ruhan, Alan Esra, Gezer Özge Sırma, Saygılar Yasemin F., Özaydın Özdem, Tütüncü Efser Erden ve Tok Mehmet Can. Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku. 16. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Şahin Cumhur, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması. Ankara: Yetkin Yayınları, 1994.
- Şahin Cumhur ve Neslihan Göktürk, Ceza Muhakemesi Hukuku II. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Tezcan Durmuş, Erdem Mustafa Ruhan, Sancakdar Oğuz ve Önok Rıfat Murat. İnsan Hakları El Kitabı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Uğur Ali Burak, İddianame ve İddianamenin İadesi. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Uluslararası Af Örgütü. Adil Yargılanma Hakkı Klavuzu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Ünal Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Haklarının Uluslararası İlkele-ri). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2001.
- Ünver Yener ve Hakeri Hakan, Ceza Muhakemesi Hukuku. 23. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 2024.
- Yenisey Feridun ve Nuhoglu Ayşe, Ceza Muhakemesi Hukuku. 12. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Yurtcan Erdener, Ceza Yargılaması Hukuku. 16. Baskı. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2019.

Makaleler

- Ak Karahan Fatma, Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Cumhuriyet Savcısının Et-kin Soruşturma Yapma Görevi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2023.
- Altıparmak Cüneyt, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Altıncı Maddesi Kapsamında Adil Yargılanma Hakkının Esasları" *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2006: 244-270.
- Erşan Sefa, Adil Yargılanma Hakkı Kapsamında Suç İsnadının Bildirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Feyzioğlu Metin, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 6/3-a Uyarınca İsnadın Bildirilmesi ve Türk Hukuku" *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, no. 55 (2004): 102-125.
- Gölcüklü Feyyaz, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "Adil Yargılama"" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 49, no. 01 (1994): 199-234.
- Karakehya Hakan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesi (Adil Yargılanma Hakkı) Bağlamında Ceza Muhakemesinde Duruşma. Eskişehir: *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2007.

- Karakehya Hakan ve Tunçer Asuman İnce, "Seri Muhakeme Usulünün Adil Yargılanma Hakkı ve Diğer Bazı Anayasal İlkeler Açısından Değerlendirilmesi" *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no. 1 (2021): 1-62.
- Kaymaz Seydi, "Davasız Yargılama Olmaz İlkesinin İhlal Edilmesi ve Sonuçları" *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 21, no. 2 (2020): 295-326.
- Öncü Mehmet, "AİHS'nin 6 § 3 e) Hükmü Anlamında Tercüman Yardımından Yararlanma Hakkı" *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan 16, no. 2014 - Özel Sayı (2014): 4457-4495.
- Tezcan Durmuş, "Tercümandan Yararlanma Hakkı" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi* 52, no. 01 (1997): 693-700.